İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi

DOI: https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.2.0061
http://iusd.istanbul.edu.tr

Başvuru: 27 Ekim 2021
Revizyon Talebi: 26 Temmuz 2022
Son Revizyon: 10 Ağustos 2022
Kabul: 05 Ekim 2022
Online Yayın: 14 Kasım 2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Altın Madeni Projelerinin Özellikleri Yerel Toplulukların Direniş Düzeyini Nasıl Etkiler? Karşılaştırmalı Bir Araştırma*

Şükrü Özen[1], Hayriye Özen[2]

Öz

Bu çalışmada, Türkiye'deki altın madeni projelerinin özelliklerinin yerel toplulukların madene karşı direniş düzeyini nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlamaktayız. Maden projelerinin nesnel bir şekilde gözlemlenebilir özelliklerinin direniş düzeyini doğrudan etkilediğini iddia eden nesnelci anlayışın egemen olduğu mevcut literatürün aksine, post-yapısalcı bir perspektiften nesnel özelliklerin ancak maden karşıtı ve yanlısı söylemde kurulduğu biçimiyle direnişi etkileyebileceğini iddia etmekteyiz. Bu doğrultuda, Artvin-Cerrattepe, Eşme-Kışladağ, Menderes-Efemçukuru ve İliç-Çöpler projelerinin 1994-2010 yılları arasında sahip oldukları özellikleri, hem maden yanlısı ve karşıtı grupların söylemleriyle hem de direniş düzeyleriyle ilişkilendirerek karşılaştırmaktayız. Bu karşılaştırmalı analiz sonucunda, projelerin özelliklerinden maden şirketinin menşei, üretim sürecinde siyanür kullanımı, madenin şirket için değeri, yerleşim yerlerine mesafesi, topoğrafik konumu, madenden etkilenen yöre halkının gelir düzeyinin, yöre halkının madene karşı direnişini hem protesto söylemi hem de maden yanlısı söylem aracılığıyla etkilediğini gösteriyoruz. Diğer yandan madenin türü, ocak türü ve tenör gibi özelliklerinin direnişle ilişkilerinin olmadığını ortaya koyuyoruz. Çalışmamız, ilgili literatüre bir yandan maden projelerinin özelliklerini direniş düzeyiyle ilişkilendiren yeni bir teorik çerçeve sunarak, diğer yandan maden şirketinin menşei, madenin şirket için değeri ve madenin topoğrafik konumu gibi literatürde değinilmeyen proje özelliklerinin de çatışan söylemlerde yer alarak direniş düzeyini etkilediğini göstererek katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Protesto hareketi •Yerel direniş • Altın madenciliği • Söylem • Post-yapısalcılık

How do the Characteristics of Gold Mining Projects Affect the Level of Resistance among Local Communities? A Comparative Study

Abstract

In this study, we aim to understand how the factors associated with gold mining projects affect the level of resistance of local communities against gold mining. Unlike previous research that claimed that the objectively observable features of mining projects directly affect the level of resistance, we argue from a post-structuralist perspective that objective features can affect resistance only as they are articulated in anti-mining and pro-mining discourses. Based on this premise, we compare the features of the Artvin-Cerrattepe, Eşme-Kışladağ, Menderes-Efemçukuru and İliç-Çöpler projects between 1994 and 2010 by associating them with anti-mining and pro-mining discourses as well as resistance levels. Our comparison shows that the features of projects, such as the mining company's country of origin, the use of cyanide, the value of the mine for the company, the proximity of the mining site to settlement areas, its topographic location, and the income level of locals that the mining site directly impacts, affect the level of resistance only through the meanings that they take in the anti-mining and pro-mining discourses. Our study also reveals that the resistance level is unrelated to the kind of mineral, mining quarry, or grade. Our study contributes to the relevant literature by offering both a theoretical framework that relates the characteristics of mining projects to the level of local resistance in a novel way, as well as three influential project characteristics neglected in the literature – the mining company's country of origin, the value of the mine for the company, and the mining site's topographic location.

Keywords: Protest movement • Local resistance • Gold mining • Discourse • Post-structuralism

* Bu çalışmanın gelişmesine katkılarından dolayı dergi editörü Prof. Dr. İsmail Çoşkun'a ve anonim iki hakeme teşekkür ederiz. Bütün hatalar bizimdir.

1 Sorumlu yazar: Şükrü Özen (Prof. Dr.), İzmir Ekonomi Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, İzmir, Türkiye, Eposta:ozen.sukru@ieu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3618-3171

2 Hayriye Özen (Prof. Dr.), İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye, Eposta:hayriye.ozen@ieu.edu.tr ORCID: 0000-0001-5476-176X

Atıf: Özen, Ş. & Özen, H. (2022) Altın madeni projelerinin özellikleri yerel toplulukların direniş düzeyini nasıl etkiler? Karşılaştırmalı bir araştırma? *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi,* Advanced online publication. https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.2.0061

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Extended Summary

Scholars have recently focused on the variance in the level of opposition of local communities to mining projects (e.g., Arellano-Yanguas, 2012; Conde & Le Billon, 2017; Özen & Özen, 2017; Shriver & Kennedy, 2005; Yaşın, 2019). These studies, which generally explain the differences in resistance through project and local people characteristics, company strategies, and state interventions (Conde & Le Billon, 2017), have been criticized from the post-structuralist perspective for regarding objective factors as directly leading to local people's opposition to mining (Özen & Özen, 2017). According to this criticism, objective features may affect the resistance of the local people against the mines not directly, but in the way and to the extent they are expressed in the rival discourses of anti-mining and pro-mining groups. These criticisms, however, have not yet been substantiated by rigorously analyzing how the articulation of the aforementioned objective features in the anti-mining and pro-mining discourses affect the likelihood as well as the shape of resistance of local communities to mining. In this study, we want to address this gap in the literature by developing a theoretical framework that explains how the characteristics of mining projects shape the level of local resistance through the conflicting discourses of anti-mining and pro-mining groups. For this purpose, we focus on four main anti-gold mining protest movements (Eşme-Kışladağ, Artvin-Cerattepe, Menderes-Efemçukuru and İliç-Çöpler) between 1994 and 2010. By comparatively examining these four cases, which represent different levels of local resistance, we try to understand to what extent and how project characteristics affect the level of resistance through the discourses of the conflicting parties.

The four cases examined in this study were chosen among others for two reasons. First, they reflect similar temporal and conjunctural conditions from the second half of the 1990s to 2010, allowing us to keep the effect of these conditions as constant as possible. The second and more important reason is that they differ in terms of local people's resistance to the mining. We employ Yin's (2003) multiple-case analysis with embedded design to compare these diverse cases based on sub-units of analysis. We employ the approach of building theoretical ideas from case studies as a research strategy (Eisenhardt, 1989; Eisenhardt & Graebner, 2007). We relied partially on the data set collected in our previous studies (Özen & Özen, 2011a, 2011b, 2017 and 2018) and partially on the secondary data that we collected for the present study. In-depth interviews with protest movement leaders, company officials, local government officials, and residents near mining sites were conducted. Moreover, the news about the four cases, the websites, publications and brochures of relevant companies and movement organizations, and relevant publications and statistics were examined. We borrowed the findings about the actions of the pro-mining and anti-mining parties in the Eşme case from Özen and Özen (2011a) as well as the findings about the discourse themes of the Efemçukuru and Çöpler cases from Özen and Özen (2017). For the

present study, we also analyzed the data to specify the actions of the conflicting parties in the Cerratepe, Efemçukuru, and Çöpler cases and the themes of the discourses of conflicting parties in the Eşme and Cerattepe cases. We employed content analysis using open coding to analyze the data (Straus and Corbin, 1990). Furthermore, we developed a measurement of the local resistance level by considering both the frequency of protest actions throughout the protest period and the degree of their impact.

We initially compared four cases of the mine protest actions and discovered that between 1994 and 2010, resistance was strongest in Kışladağ and Cerattepe, moderate in Efemçukuru, and lowest in Çöpler. Then, we focused on project-related factors to demonstrate that they, contrary to what has been reported in the literature, do not immediately lead to the establishment of local anti-mine protest movements. We investigated the effects of twelve different project characteristics, including the country of origin, the type of mineral, the use of cyanide, the type of mine quarry, the grade, the life span of mine, the initial investment, the expected amount of gold production, the number of employees, its proximity to settlement areas, the livelihood of locals in, and the development level of the area where the mine is located. We demonstrated that these characteristics do affect the amount of resistance through the specific interpretations that they obtain in these discourses by comparing and contrasting anti-mining and pro-mining discourses in four examples.

Specifically, our study revealed that the articulation of three project-related factors emphasized in the literature (Conde & Le Billon, 2017) has a significant effect on the level of resistance through the anti-mining and pro-mining discourses: the use of cyanide, the proximity of the mining site to settlement areas, and the income level of the local people directly affected by the mine. The articulation of the use of cyanide and the proximity of the mine in the anti-mining discourses increases the likelihood of resistance by constructing the mining project as a clear threat to the lives and livelihoods of the locals. The income level of the local people, on the other hand, may increase or decrease the appeal of anti-mining and pro-mining discourses. While pro-mining discourse is attractive for low-income people because it emphasizes economic gains, anti-mining discourse, which emphasizes the environmental damage of mining, is more appealing to those who earn a good income through their land-based livelihoods.

Our study also showed that two more features, which are neglected in the relevant literature, are noteworthy: the mining company's country of origin and the value of the mining project to the company. The indicators of the latter are, as suggested, the life span of the mine, the initial investment, the expected total amount of gold production, and the number of employees. We think that the mining company's country of origin influences the level of resistance through the discourses of the protesters and the company, even though it does not show a visible correlation with the level of

resistance. While the protest discourse mobilizes the local people against the company within the framework of anti-imperialism or patriotism themes by referring to the foreign origin of the company, the mining company, in turn, responds with nationalist themes by emphasizing its contribution to the development of the country and by presenting itself as "local." According to how valuable the mining project is to the company, there is a strong correlation between the amount of persuasion tactics utilized—such as CSR initiatives and buying property at exorbitant prices—and the amount of coercive and criminal tactics used against people who cannot be convinced. From this point of view, it is reasonable to believe that the probability of resistance against those projects that are not highly valuable for the company in achieving its goals is relatively high. In addition to these factors, we also explored within the data analysis process that the topography that relates to mining sites and settlement areas is also influential on the resistance level. In cases like Cerattepe, where the gold mine is located on the top of downward sloping land on which the city is settled, local people may consider the gold mine a substantial threat to their existence, waging a determined resistance against the mine. Finally, we found that the project-related factors of mineral type, mine quarry type, and grade, as reported in the literature, are not connected to the level of local resistance.

We contribute to the relevant literature by proposing a novel theoretical framework that relates the characteristics of mining projects to the level of local resistance, as well as three influential project characteristics that have been overlooked in the literature: the company's country of origin, the mine's value to the company, and the topographic location of the mining site.

To further explain local resistance levels, we propose expanding the theoretical framework to include social characteristics of local people, such as attachment to the land; local collective identities and related interests; the capacity of locals to act collectively and build connections to outsiders to obtain technical knowledge and support and their political leaning, and leadership (Conde & Le Billon, 2017; Mannarini, Roccato, Fedi, & Rovere, 2009; Rowley & Moldoveanu, 2003; Shriver & Kennedy, 2005; Urkidi & Walter, 2011).

Altın Madeni Projelerinin Özellikleri Yerel Toplulukların Direniş Düzeyini Nasıl Etkiler? Karşılaştırmalı Bir Araştırma

Son yıllarda yapılan pek çok çalışma yerel toplulukların maden projelerine karşı neden farklı düzeylerde direniş gösterdiklerini açıklamaya çalışmaktadır (örn., Arellano-Yanguas, 2012; Conde & Le Billon, 2017; Özen & Özen, 2017; Shriver & Kennedy, 2005; Yaşın, 2019). Direniş farklılıklarını genellikle, projenin özellikleri, yöre halkının özellikleri, şirketlerin stratejileri ve devletin müdahalesi (Conde & Le Billon, 2017) üzerinden açıklayan bu çalışmalar, nesnel olguları yöre halkının madenlere muhalefetine doğrudan yol açan etmenler olarak görmeleri nedeniyle eleştirilmiştir (Özen & Özen, 2017). Bu eleştiriye göre nesnel özellikler yöre halkının madenlere karşı ortaya koyduğu direnişi doğrudan değil, madene muhalif söylemlerde ve maden yanlısı söylemlerde dile getirildikleri şekilde ve ölçüde etkileyebilirler. Ancak bu eleştiriler sözü geçen nesnel özelliklerin madene muhalif ve madene taraf söylemlerde nasıl yer aldığını ve böylelikle yerel protestoları nasıl etkilediklerini inceleyen çalışmalarla somutlaştırılmamıştır.

Bu çalışmada literatürdeki bu eksikliği gidermek üzere, maden projelerinin özelliklerinin, maden karşıtı ve yanlısı grupların çatışan söylemleri aracılığıyla yerel toplulukların direniş düzeyini nasıl biçimlendirdiğini açıklayan bir teorik çerçeve geliştirmeyi amaçlıyoruz. Bu amaçla 1994-2010 yılları arasında altın madenciliğine karşı doğmuş dört farklı protesto hareketine (Eşme-Kışladağ, Artvin-Cerattepe, Menderes-Efemçukuru ve İliç-Çöpler) odaklanıyoruz. Farklı direniş düzeylerini temsil eden bu dört örnek olayı karşılaştırmalı olarak inceleyerek projelerin özelliklerinin çatışan tarafların (madeni protesto eden taraf ve madeni savunan taraf) söylemleri aracılığıyla direnişin boyutlarını ne ölçüde ve nasıl etkilediğini anlamaya çalışıyoruz.

Çalışmada ilk olarak ilgili literatürü çalışmamızla ilişkilendirerek değerlendireceğiz. Araştırma bağlamı ve yöntemini izah ettiğimiz bölümü takiben dört örnek olaya odaklanıyoruz. Bu bölümde öncelikle dört örnekte direniş düzeylerinin nasıl farklılaştığını gösteriyor, izleyen bölümlerde ise projelerin özelliklerinin maden yanlısı ve karşıtı tarafların söylemleri aracılığıyla direniş düzeyleriyle nasıl bir bağlantı içinde olduklarını karşılaştırmalı olarak analiz ediyoruz. Son olarak araştırmamızda geliştirdiğimiz kuramsal çerçeveyi tartışıyoruz.

Literatürün Değerlendirilmesi

Toplumsal hareketler veya protesto hareketleri kurumsal karar verme mekanizmalarına kısıtlı katılıma sahip görece güçsüz toplumsal kesimlerin taleplerini kamuoyuna duyurmak ve taleplerinin karşılanması yönünde siyasi etki veya baskı yaratmak için giriştikleri kolektif eylemler olarak tanımlanır (della Porta & Diani, 1999; McAdam, 1982; Tarrow, 1998; Rucht, 2012). Protesto hareketleri veya kampanyaları dar kapsamlı

ve belirgin hedefleri olması açısından, kapsamlı toplumsal değişimleri hedefleyen toplumsal hareketlerden ayrışır (della Porta & Rucht, 2002; Rootes, 2007). Bununla birlikte, aynı toplumsal hareketler gibi belli bir amaca ulaşmak yönünde örgütlenir ve karar alma süreçlerini ve kamusal kararları, kamuoyu önünde protesto eylemleri düzenleyerek etkilemeye çalışırlar. Yerel veya ulusal düzeyde faal olabilen protesto kampanyaları kurumsal (örneğin, lobicilik, basın toplantıları, yasal başvurular) veya kurumsal olmayan (örneğin gösteri yürüyüşleri, oturma eylemleri) kolektif eylemler yoluyla itirazlarını kamuoyuna ve ilgili otoritelere duyurmaya çalışırlar (McAdam, 1996; Melucci, 1996; Tarrow, 1998; Tilly, 2004). Bu eylemlerin sıklığı ve yoğunluğu bir protesto hareketi ile ortaya koyulan direnişin düzeyine işaret eder.

Özellikle 1980'li yıllardan bu yana geç sanayileşen ülkelerde yaygınlaşan doğal kaynak kullanımına dayalı neoliberal kalkınma politikası, maden şirketleri ile yerel toplulukları karşı karşıya getiren protesto kampanyalarının sayıca artmasına neden olmuştur (Bebbington, Hinojosa, Bebbington, Burneo & Warnaars, 2008; Martinez Alier, 2003). Bu konuyu inceleyen çalışmaların ortaya koyduğu üzere benzer projelere karşı aynı ülkenin farklı yörelerinde farklı direniş düzeyleri sergileyen protesto hareketleri doğabilmektedir (Arellano-Yanguas, 2012; Conde & Le Billon, 2017; Özen & Özen, 2017; Shriver & Kennedy, 2005). Conde & Le Billon'un (2017) kapsamlı bir değerlendirmeyle ortaya koyduğu gibi, ilgili literatür madenlere karşı direnişler özelinde bu farklılıkları proje, yöre halkı, şirket ve devletle ilgili özellikler olmak üzere dört ana başlıkta toplamaktadır. Çalışmamızın konusu olan proje özelliklerinin etkilerine odaklanmak gerekirse, bu özelliklerin projenin doğal çevreye ve yörenin geçim kaynaklarına verdiği zararın derecesi, projenin etkilerinin görünür ve hissedilir olma derecesi, madenin üretim teknolojisi (siyanür kullanımı, açık liç yöntemi vb.), projenin yerleşim yerlerine yakınlığı ve projenin yerel toplulukların başka bir bölgeye taşınmasına neden olması şeklinde sıralandığını belirtebiliriz. Conde ve Le Billon'a (2017) göre, literatürdeki çalışmalar maden projesinin çevreye verdiği zarar arttıkça yerel direnişin ortaya çıkma olasılığının da artacağını göstermektedir. Madenin çevreye zararının ise, madenin türüne bağlı olarak kullanılan teknolojiye ve madenin tenörüne (madenin bir ton cevherde bulunma oranı) bağlı olarak değiştiği iddia edilmektedir. Örneğin, altın ve uranyum madeninin zenginleştirilme sürecinin bakırdan daha fazla çevre riski yarattığı, düşük tenör söz konusu olduğunda da daha fazla cevherin çıkarılması gerektiği için çevresel tahribatın artacağı belirtilmektedir. Bununla ilintili olarak literatür, yerel halkın toprağa bağlı geçim kaynaklarına sahip olması durumunda, bu kaynakları madenin yaratacağı tahribattan korumak üzere madene karşı direnişe geçme eğiliminde olacağını belirmektedir. Literatürde direniş olasılığını arttırdığı düşünülen diğer bir faktör ise, maden alanının yerleşim yerlerine yakın ve dolayısıyla yöre halkı tarafından görünür ve etkileri hissedilir olma durumudur. Bununla kısmen ilgili olarak işaret edilen diğer bir etmen ise madenin nüfus yoğunluğunun düşük olduğu gözlerden uzak bölgelerde kurulup kurulmadığı ile ilgilidir. Conde ve Le Billon

(2017, s. 685) bu etmenin direnişi bazen arttırırken, bazen azalttığına dikkat çekerler: yalıtılmış uzak bölgelerde devlet otoritesini daha az içselleştirmiş geleneksel yerli topluluklardan bazıları madenlere karşı kararlı bir direniş ortaya koyarken, bazıları madenin ekonomik faydalarından yararlanmak üzere madene onay verebilmektedir. Conde ve Le Billon'un (2017) literatürü değerlendirerek işaret ettikleri son faktör ise maden nedeniyle yerel toplulukların yerinden edilmesidir. Bu durumun yerel halkın geleneksel yaşam biçimini, geçim kaynaklarını ve sosyal bağlarını tahrip etmesi ve/ya yer değiştirme karşılığında insanlara yapılan ödemelerin düşük olması gibi nedenlerden ötürü direnme düzeyini arttıracağı dile getirilmektedir.

Maden projelerine direnişi açıklamaya çalışan literatür, proje özelliklerinin insanların algılarından ve toplumsal pratiklerinden bağımsız olarak doğrudan yerel halkın direniş düzeylerini etkilediklerini varsaymaları nedeniyle eleştirilmiştir (Özen & Özen, 2017). Bu eleştiriye göre, literatüre hâkim yaklaşım bir yandan çatışan kesimlerin bu özelliklere ne tür anlamlar yüklediğini dikkate almayarak, diğer yandan çatışmanın taraflarını birbirinden bağımsız biçimde ele alarak, çatışma düzeyini biçimlendirmede önemli bir rol oynayan taraflar arası etkileşimi göz ardı etmektedir. Post-yapısalcı bir bakış açısından (Foucault, 1972; Laclau, 1990 ve 2004; Laclau & Mouffe, 1985) yapılan bu eleştiri, "maden", "madencilik", "siyanür", "doğa", "çevre" gibi niteleyenlerin kendi içinde özsel bir anlamı olmadığını, ancak dile getirildikleri farklı söylemler içinde farklı anlamlar yüklendiklerini ileri sürmektedir. Buna göre, örneğin, bir maden şirketinin söyleminde 'maden' kalkınma ve ilerleme gibi hedefler için vazgeçilmez bir kaynak ve bu doğrultuda 'madencilik' gerekli ve faydalı bir faaliyet olarak sunulabilir. Ancak, aynı kavramlara çevreci bir söylem bambaşka anlamlar yükleyebilir. Dolayısıyla bu perspektiften, bir madenin işletilmesine karşı doğan bir mücadeleyi analiz ederken, madenin ve madencilik faaliyetinin gözlemlenebilir birtakım özelliklerinin mücadeleyi doğurduğunu ve biçimlendirdiğini tartışmak yerine, söz konusu özelliklerin mücadele sürecinde inşa edilen söylem içinde ne tür anlamlar edindiğine odaklanmak gerekir. Post-yapısalcı bakış açısı, özcülüğe düşmeden hem yapıyı hem de faili (eyleyeni) dikkate alarak belirli meseleler etrafında toplumsal mücadelelerin nasıl doğduğunu daha iyi anlamamızı sağlamaktadır (Özen & Özen, 2017). Örneğin, tarımsal üretime dayalı bir yaşamın ve buna bağlı toplumsal aidiyetlerin olduğu bir yörede açılmak istenen bir maden, mevcut bu 'yapı' için yeni bir durum ortaya koyarak yeni söylemlerin inşasına zemin hazırlar (Laclau, 1990). Yöre halkının kendileri için yeni olan madeni anlamlandırma sürecinde kollektif bir eyleyen olarak inşa ettikleri veya benimsedikleri bu söylem, madeni memnuniyetle karşılayan ve kabul eden bir söylem olabileceği gibi, madeni büyük bir tehdit olarak gören ve reddeden bir söylem de olabilir. İlk ya da ikinci söylemin inşası ve içeriği ulusal ve yöresel ekonomik, siyasi ve kültürel pek çok faktörle de ilgili olacaktır. Açıktır ki, madene karşı bir toplumsal mücadele ancak ikinci söylem ile doğabilir. Dolayısıyla, toplumsal bir hareketin doğuşunda söylem inşası kritik bir rol oynar. Diğer yandan,

her toplumsal hareket kendi söylemini hâkim kılmak üzere mücadele yürütür ve bunu başardığı ölçüde hedefine ulaşır. Bu nedenle, toplumsal mücadelelerin post-yapısalcı perspektiften analizinde söylem analizi kritik öneme sahiptir. Post-yapısalcı yaklaşımın söylemi merkeze alması söylemsel olmayanı dışlamadığı gibi (Foucault, 1972), nesnel olanın dilden ve düşünceden bağımsız bir varlığı olmadığı anlamına da gelmez (Laclau & Mouffe, 1985; Laclau, 1990). Yalnızca nesnelerin söylemlerden bağımsız ve objektif bir biçimde teşhis edilebilecek anlamlara sahip olmadığı fikrine dayanır (Laclau, 1990, 2004).

Ancak, Özen ve Özen'in (2017) çalışması ilgili literatürdeki önemli bir eksikliğe dikkat çekmekle birlikte, objektif olarak gözlemlenebilir etmenlerin çatışan tarafların söylemleriyle nasıl ilişkilendiğini açık ve sistematik olarak göstermezler. Örneğin proje özelliklerini ele almak gerekirse, literatürde sözü edilen çevreye ve yerel toplulukların geçim kaynaklarına verdiği zararın derecesi, projenin etkilerinin görünür ve hissedilir olma derecesi, madenin üretim teknolojisi, projenin yerleşim yerlerine yakınlığı ve yerel toplulukların başka bir bölgeye taşınmasına yol açması gibi somut olguların protesto hareketlerinin ve maden şirketlerinin söylemlerinde nasıl ve ne ölçüde yer alarak halkın direniş düzeyini etkiledikleri gösterilmemektedir. Dolayısıyla, söylemlerle, aktörlerin ve nesnelerin hangi mekanizmalarla nasıl etkileştiğinin daha açık hale getirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada temel amacımız bu etkileşimi ortaya koymaktır.

Çalışmada karşılaştırmalı örnek olay yaklaşımını izleyerek, proje özelliklerinin maden karşıtı ve yanlısı tarafların çatışan söylemleri aracılığıyla yerel toplulukların direniş düzeyini nasıl biçimlendirdiğini açıklayan bir teorik çerçeve geliştirmeyi amaçlıyoruz. Bu amaçla farklı direniş düzeylerini temsil eden dört maden projesinin (Eşme-Kışladağ, Artvin-Cerattepe, Menderes-Efemçukuru ve İliç-Çöpler), 1994-2010 yılları arasındaki özelliklerinin hangilerinin çatışan tarafların söylemleri dolayımıyla direniş düzeyi farklılıklarını açıklayabildiğini karşılaştırmalı olarak anlamaya çalışıyoruz. Araştırma sürecinde, literatürde belirtilen proje özelliklerine ilave olarak incelediğimiz örnek olaylarda tespit ettiğimiz farklı proje özelliklerini ve bunların direniş düzeyine etkilerini de tanımlamaya çalışacağız.

Yöntem

Araştırma Bağlamı ve Örneklem

Türkiye'de altın madenciliğine karşı yürütülen mücadeleler, neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde madencilik sektörünün yabancı sermaye yatırımlarına 1985 yılında açılmasıyla başlamıştır. Bu mücadelelerin ilki ve belki de en önemlisi Bergama hareketidir (Arsel, 2005; Çoban, 2004; Öncü & Koçan, 2001; Özen, 2009). 1990'lı yılların başında Bergama'da yapılmak istenen altın madenciliğine karşı doğan bu

hareket, 2000'li yılların başlarında bastırılmasına rağmen kendisinden sonra gelen mücadelelere söylemsel yörüngeler ve bir eylem ve taktik-strateji repertuvarı miras bırakması açısından "paradigmatik" bir mücadeledir (Özen & Özen, 2018). Bergama hareketinin hemen ardından yine 1990'lı yıllarda doğan diğer bir mücadele ise Artvin-Cerattepe bölgesinde yapılmak istenen altın madeni projesine karşıdır. Bergama hareketine göre daha yerel ölçekte seyreden bu mücadele sonucunda altın madeni projesini yürüten çokuluslu maden şirketi 'yöre halkını ikna edemediği' için projeden vazgeçerek bölgeden ayrılmıştır. Ancak takip eden yıllarda madenin işletmesi ulusal bir şirkete verilmiştir.

Altın madenciliği alanındaki diğer mücadeleler 2000'li yıllarda doğmuştur. Bu mücadelelerden biri çok uluslu *Eldorado Gold* altın madeni şirketinin 1997 yılında ruhsat aldığı ve Türkiye birimi Tüprag aracılığıyla 2004 yılında faaliyete geçirdiği Eşme-Kışladağ altın madenine karşı yürütülen protesto kampanyasıdır. Eşme-Kışladağ'da özellikle 2004-2007 yıllarında etkili bir protesto kampanyası sürdürülmesi ve maden aleyhine yargı kararları alınmasına rağmen, kampanya Bergama hareketine göre sınırlı bir katılımı harekete geçirebilmiş ve maden şirketinin yürüttüğü Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) çalışmaları, acele kamulaştırma kararları ve protestoculara yönelik baskı ve yıldırma politikaları sonucunda sönümlenmiştir (Özen & Özen, 2011a, 2018). Eşme hareketi ile hemen hemen aynı dönemde doğan diğer bir mücadele Bergama ve Eşme-Kışladağ protesto kampanyalarına yakın bir bölgede yer alan ve yine *Eldorado Gold-Tüprag* şirketinin yürüttüğü bir başka proje olan Menderes-Efemçukuru altın madeni projesine karşı ortaya çıkmıştır. Bu mücadele yine Eşme-Kışladağ mücadelesine benzer biçimde KSS ve acele kamulaştırma gibi adımların etkisiyle sönümlenmiştir (Özen ve Özen, 2017). Bu iki örneğin aksine herhangi bir mücadelenin doğmadığı bir örnek Erzincan'daki İliç-Çöpler altın madeni projesidir. Bu örnekte çok uluslu AMDL (*Anatolian Mineral Development Limited*) şirketi (daha sonra diğer bir çokuluslu şirket olan *Alacer* tarafından satın alınmış ve adı *Anagold* olmuştur) 1999-2008 yılları arasında ruhsat almış ve arama, sondaj, yer satın alma ve KSS faaliyetlerinin ardından 2010 yılında altın üretimine başlamıştır. Bir basın konferansı ve cılız kalan bireysel şikâyetler dışında belirgin bir direnişin görülmediği bu örnek olay, yukarıda sözünü ettiğimiz üç örnek olaydan böylelikle farklılaşmaktadır (Özen ve Özen, 2017).

Türkiye'de altın madenciliği etrafında oluşan çatışmalar yukarıda saydığımız projelerle sınırlı değildir. Kaz dağları, Balıkesir-Havran, Bergama-Kozak yaylası, Niğde-Ulukışla, Ordu-Fatsa gibi yörelerde altın madenlerine karşı benzer protesto kampanyaları doğmuştur. Bütün bu mücadelelerin içinden Cerattepe, Kışladağ, Efemçukuru ve Çöpler örnek olaylarını karşılaştırmak üzere seçmemizin iki nedeni vardır. İlki, bu dört örnek olayın 1990'lı yılların ilk yarısından 2010 yılına kadar süren benzer dönemsel koşulları yansıtmasıdır. Böylelikle, örnek olaylar üzerindeki dönem

etkisini mümkün olduğunca sabit tutmaktayız. İkinci ve daha önemli neden ise, bu örnek olayların yerel halkın madene direniş düzeyleri açısından farklılaşmasıdır. Yaptığımız ön incelemeler ve örnek olaylar üzerine yapılmış önceki çalışmaların sonuçları (örneğin, Özen & Özen, 2011a, 2011b, 2017 ve 2018), her bir örnek olay için belirlenen zaman dilimi dikkate alındığında (12-14 yıl), yıllık eylem sıklığının en yüksek Kışladağ'da olduğunu ve azalan oranlarda Artvin, Efemçukuru ve Çöpler şeklinde sıralandığını göstermektedir. Öte yandan, kampanya sonuçları açısından bu örnek olaylar arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir. Eşme, Efemçukuru ve Çöpler'de direniş düzeyi farklılıklarından bağımsız olarak maden faaliyetleri sürmekteyken, Cerattepe'de ele aldığımız dönemde durdurulan faaliyetler 2012 yılında yeniden başlatılmıştır.

Araştırmamızda, farklı örnek olayların karşılaştırılmasını amaçladığımız için, Yin'in (2003) çoklu örnek olay araştırması tasarımını (*multiple-case design*) kullanmaktayız. Bilindiği gibi örnek olay araştırmaları birey, grup, topluluk ya da ülke düzeyinde belirli bir olguyu tüm yönleriyle kapsamlı bir biçimde incelemek üzere çok çeşitli veri kaynaklarından (mülakatlar, gözlemler, istatistikler vb.) ve veri toplama yöntemlerinden (nitel ve nicel) yararlanılan bir araştırma tasarımıdır (Neuman, 2014). Karşılaştırmalı örnek olay araştırmaları, örnek olayların bütün olarak karşılaştırıldığı bütüncül karşılaştırmalı veya örnek olayların alt analiz birimleri veya boyutları üzerinden karşılaştırıldığı gömülü (*embedded*) karşılaştırmalı örnek olay araştırması olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Yin, 2003, s. 40-42). Araştırmamızda dört protesto kampanyasındaki direniş düzeylerini, proje özellikleri, maden karşıtı ve yanlısı kesimlerin söylemleri gibi alt analiz birimleri temelinde karşılaştıracağımız için gömülü karşılaştırmalı örnek olay araştırması desenini kullanmaktayız. Bu boyutlar üzerinden yapacağımız karşılaştırmanın temel amacı, bir yandan bu boyutların kendi aralarındaki etkileşimleri açıklayabilecek, diğer yandan da direniş düzeyine etkilerini açıklayabilecek teorik çıkarımlara ulaşmaktır. Bu açıdan bakıldığında, araştırma stratejisi olarak örnek olaylardan teorik önermeler geliştirme stratejisini (Eisenhardt, 1989; Eisenhardt & Graebner, 2007) izlemekteyiz. Bu stratejiye uygun olarak, örnek olayları ayrı ayrı anlatıp sonra karşılaştırmak yerine, örnek olayların özelliklerini yukarıdaki boyutlar bazında karşılaştırarak, kavramlar arasındaki mantıksal bağlantılardan ve istikrarlı örüntülerden yola çıkarak teorik çıkarımlarda bulunmaktayız.

Veri Toplama ve İşlem

Çalışmamızda önceki çalışmalarda (Özen & Özen, 2011a, 2011b, 2017, 2018) toplanan veri setinin yanı sıra güncel olarak toplanmış verilere dayanmaktayız. Önceki çalışmalarda toplanan veriler, ilgili protesto kampanyalarının, şirketlerin ve kamu kuruluşlarının web sayfalarının incelenmesi, dijital medya taraması, kampanyaların bulunduğu yörelerle ilgili istatistiklerin (örneğin, www.tuik.gov.tr, www.yerelnet.org.

tr ve www.ysk.gov.tr) incelenmesi, protesto kampanyasında yer alan yerel halktan kişilerle ve STK yöneticileriyle, şirket yetkilileriyle ve yerel kamu kuruluşları yetkilileriyle yapılan yüz yüze görüşmeler yoluyla elde edilmiştir[1]. Bu verilerin analizinde her bir örnek olay için, madencilik faaliyetlerinin yörede görünür hale geldiği yıl ile, protesto kampanyasının sönümlendiği yıl temel alınarak dönemler belirlenmiştir. Buna göre Cerattepe için 1994-2008, Kışladağ için 1997-2009, Efemçukuru için 1999-2010 ve Çöpler için 1999-2010 yılları inceleme dönemi olarak belirlenmiştir. Böylelikle örnek olayların örtüştüğü 12-14 yıllık dönemler seçilmiştir. Veriler niteliğine göre farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Projenin özellikleri ile ilgili veriler doğrudan aktarılmış, görüşmelerden, haberlerden ve web sayfalarından elde edilen metinler protesto kampanyalarının ürettiği söylemlerin ana temalarını bulmak için yazarlar tarafından açık kodlama yöntemi (Strauss & Corbin, 1990) ile kodlanmıştır. Bu analiz sadece Cerattepe ve Eşme örnek olayları için yapılmış, Efemçukuru ve Çöpler örnek olayları için Özen ve Özen (2017)'de bulunan temalardan yararlanılmıştır. Kodlama sürecinde öncelikle, her bir projeyle ilgili maden yanlısı ve karşıtı söylemlerde geçen temalar saptanmış, daha sonra bu temalar ana temalar altında toplanmıştır. Örneğin, maden yanlısı söylemde "ekonomik kalkınma" ana teması "bütçe açığının azaltılması", "vergi gelirinin yükseltilmesi" ve "istihdamın artırılması" gibi alt temaları içermektedir. Ana temalar belirlendikten sonra, her bir ana temaya vurgu sayısı, söylemdeki bütün ana temalara vurgu sayısına oranlanarak o söylem içindeki vurgu düzeyi belirlenmiştir. Daha sonra bu ana temaların her bir projede vurgulanma düzeyi ve önemi diğer projelerle karşılaştırmalı olarak, "yoğun", "orta" ve "hafif" şeklinde kategorik olarak derecelendirilmiştir. Bir ana tema bir söylemde hiç söz konusu değilse ilgili temanın derecelendirmesi boş bırakılmıştır. Bu derecelendirmede, bir ana temanın bir proje ile ilgili söylemde diğerlerine göre ne ölçüde vurgulandığının yanı sıra maden yanlısı ve karşıtı bloklar arasındaki mücadeleyi etkilemesi açısından niteliği de dikkate alınmıştır. Örneğin, maden yanlısı bloğun protestocuların topraklarını kamulaştırma tehdidi, bu blok tarafından çok az vurgulanmakla birlikte, karşı tarafın eylemlerini biçimlendirmesi açısından önemli bulunmuştur. Dolayısıyla, temaların karşılaştırmalı olarak derecelendirmesi matematiksel bir derecelendirmeden ziyade yazarların tartışması sonucunda ortaya çıkan yargısal bir değerlendirmedir. Çalışmada odaklandığımız maden projelerinin,

1 Şirketlerin (örneğin, www.tuprag.com.tr) ve protesto kampanyalarının (örneğin, www.yesilartvindernegi.org) web sayfalarından, farklı toplumsal kesimlere hitap eden ulusal gazeteler olan Hürriyet, Milliyet, Sabah, Radikal, Cumhuriyet ve Evrensel'den, Dokuz Eylül, Tepecikhaber, Haber 24, Gündem 24, Can Erzincan, Artvin 08 Haber isimli yerel gazetelerden veri toplanmıştır. Ayrıca 2010 ve 2011 yıllarının çeşitli tarihlerinde saha çalışmaları yapılarak Cerattepe'de protesto kampanyasına öncülük eden Yeşil Artvin Derneği'nin üç yöneticisi, *Inmet* şirketinin eski halkla ilişkiler müdürü, Artvin belediye başkanı ve Artvin Çevre ve Orman Müdürlüğü yetkilileri ile; Eşme için Ege Çevre ve Kültür Platformu dönem sözcüsü ve hukuk işleri sorumlusu, Atatürkçü Düşünce Derneği yöneticisi, İnay ve Gümüşkol köylüleri, Eşme belediye başkanı, şirket halkla ilişkiler ve yerel ilişkiler yetkilileri; Efemçukuru için yukarıda Eşme için görüştüğümüz dernek ve şirket yöneticilerine ilaveten Efemçukuru köylüleri ve son olarak Çöpler örnek olayı için, Çöpler köylüleri, İl Özel İdaresi yetkilisi ve şirket yetkilisi ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

hem eş değer zaman aralığında ele alınmaları hem de maden yanlısı ve karşıtı söylemlerin dile getirildiği mülakatlar, web siteleri, ulusal ve yerel gazetelerdeki ilgili haberler metinleri açısından eş değer olmaları böylesi bir karşılaştırmanın yapılmasını mümkün kılmıştır. Çöpler örnek olayında, maden karşıtı bir söylem ve direniş oluşmadığı için, maden yanlısı söylem üzerinden karşılaştırma diğer üç örnek olay için yapılmıştır. Diğer yandan Çöpler örnek olayı, direnişin olmadığı bir örnekte maden yanlısı söylemin nasıl doğduğu ve direnişi önleyici hangi temaların öne çıktığını anlamak açısından çalışmaya katkı sağlamaktadır.

Ele aldığımız dört örnek olaydaki direniş düzeyleri, bir yandan protesto eylemlerinin yoğunluklarının belirtilen dönemler itibariyle hesaplanması, diğer yandan protesto eylemleriyle ifade edilen direnişin nitel olarak incelenmesiyle gösterilmektedir. Toplumsal hareket literatürüne göre, protestocuların kolektif eylemleri dilekçe verme, basın bildirisi yayınlama gibi başvuru/çağrı eylemleri, dava açma, suç duyurusunda bulunma gibi hukuki eylemler, yürüyüş, miting yapma gibi gösteri eylemleri ve oturma, işgal etme, yol kesme gibi engelleyici eylemler olmak üzere farklı eylem kategorilerine ayrılmaktadır (della Porta & Andretta, 2002). Bu eylem kategorilerinin, protesto edilen projeye karşı kamuoyunun dikkatini çekme, taraftar toplama, projeyi engelleme açılarından ilkinden dördüncüsüne doğru gidildikçe güçleri artmaktadır. Bu nedenle, bir protesto kampanyasının direniş düzeyini ölçerken sadece eylem sıklığının değil bu eylemlerdeki direniş kararlılığının da dikkate alınmasını önermekteyiz. Burada direniş kararlılığını, protestocuların konvansiyonel olmayan eylemler (Tarrow, 1998) yaparak risk alma derecesi olarak tanımlamaktayız. Dilekçe vermek veya basın açıklaması yapmak gibi konvansiyonel eylemler eylemcilerin zarar görmesi açısından düşük risk taşır. Gösteri eylemleri ve engelleyici eylemler gibi konvansiyonel olmayan eylemler ise protestocuların kamusal görünürlüğünü sağladıkları ve protestocular ile kamu düzenini sağlamaktan sorumlu otoriteyi karşı karşıya getirdikleri için başvuru eylemleri ve hukuki eylemler gibi konvansiyonel eylemlere kıyasla daha fazla dikkat çeken, ilgili otoriteyi daha fazla rahatsız eden ve bu nedenle şiddet, gözaltı, tutuklanma ve cezalandırılma gibi baskıcı reaksiyonlarla karşılaşma riski yüksek olan eylemlerdir (Melucci, 1996). Düşük riskli eylemler toplumsal hareketler tarafından sıklıkla kullanılırken, yüksek riskli eylemler ancak protestocuların harekete bağlılığının ve direnme kararlılığının yüksek olduğu örneklerde görülür (Tarrow, 1998). Dolayısıyla, direniş kararlılığı başvuru/çağrı eylemlerinden engelleyici eylemlere doğru gidildikçe artmaktadır. Buna göre, başvuru/çağrı eylemlerinin ağırlığını 1, hukuki eylemlerin 2, gösterilerin 3 ve engelleyici eylemlerin 4 olarak belirledik. İncelediğimiz dört örnek olaydaki direniş düzeylerini ölçerken, öncelikle eylemleri belirlenen dönemler itibariyle belirledik ve sınıflandırdık. Bu sınıflandırmada, bazı eylemlerin zincir eylemler (örneğin, basın açıklaması niyetiyle başlanan bir eylem, yürüyüşü ve gösteriyi de kapsayarak bir zincir eyleme dönüşmesi) olduğunu dikkate alarak, o zincir eylemde ortaya çıkan eylemleri ayrı ayrı sınıflandırdık. Daha sonra bu eylemlerin sıklıklarıyla

ağırlıklarını çarparak toplamlarını aldık. Eşme protestosundaki eylemler için Özen ve Özen (2011)'den yararlanmakla birlikte, bu örnek için eylem sınıflamasını tekrar gözden geçirdik ve diğer üç örnek olay için bu dört kategoriden yararlanarak eylemleri kodladık.

Aşağıda, öncelikle dört örnek olayda yöre halkının ne düzeyde bir direniş sergilediklerini ortaya koyacak, ardından projenin özellikleri ile direniş düzeyleri arasındaki ilişkiyi ele alacağız.

Bulgular

Protesto Kampanyalarının Direniş Düzeyleri

Yukarıda belirttiğimiz yöntemle dört örnek olaydaki protestoların direniş düzeylerini belirtilen dönemler itibariyle Tablo 1'de görüldüğü gibi belirledik.

Tablo 1
Örnek Olaylarda Protestoların Direniş Düzeyleri

Eylem Türleri/ Örnek Olaylar	**Eşme -Kışladağ**	**Artvin -Cerattepe**	**Menderes -Efemçukuru**	**İliç - Çöpler**
Başvuru (ağırlık = 1)	5	11	3	1
Hukuki (ağırlık = 2)	5	2	2	0
Gösteri (ağırlık = 3)	8	5	2	0
Engelleyici (ağırlık = 4)	1	1	0	0
Direniş düzeyi *	43	34	13	1
Direniş süresi (yıl)	13	14	12	13
Yıllık direniş**	3,31	2,42	1,08	0,08

*Örneğin Eşme için direniş düzeyi: (5x1)+(5x2)+(8x3)+(1x4) = 43
**Örneğin, Eşme için yıllık direniş düzeyi 43/13 yıl = 3,31 direniş/yıl şeklinde hesaplanmıştır.

Yıllık direnişe göre, Kışladağ direniş düzeyi en yüksek protesto kampanyasıdır (3,31). Kışladağ'ı sırasıyla Cerattepe (2,42), Efemçukuru (1,08) ve Çöpler (0,08) izlemektedir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, protesto hareketleri arasında eylem türleri açısından da farklılıklar vardır. Örneğin, Kışladağ kampanyasında gösteriler ağırlıklı iken, Cerattepe kampanyasında dilekçe, basın bildirisi gibi eylem türleri ağırlıktadır. Önemli bir benzerlik ise, protestocuların oturma ve yol kesme gibi engelleyici eylemleri ya hiç ya da nadiren tercih etmeleridir.

Dört örnek olayı protesto eylemlerinin niteliği itibarıyla incelediğimizde de Kışladağ'da sergilenen direnişin öne çıktığını ve Kışladağ'ı Cerattepe'nin takip ettiğini söyleyebiliriz. Bunun nedeni her iki örnek olayda 'gösteri' eylemlerinin daha fazla yapılmış olmasıdır. Toplumsal hareketlerin 'en güçlü silahı' olarak görülen gösteri eylemleri, yukarıda değindiğimiz üzere görece riskli ve bu nedenle direnme kararlılığı yüksek hareketlerin başvurduğu eylemlerdir (Tarrow, 1998). Kışladağ ve Cerattepe örneklerinin her ikisinde de protestocular gösteri eylemleri düzenleyerek ve bu

eylemlerde sloganlar atarak, pankartlar taşıyarak ve hatta kolluk kuvvetlerinin zor kullanma durumuna veya tehdidine karşı koyarak hem maden projelerine itirazlarını, hem de bu itirazın duyulması için kararlı bir biçimde direneceklerini gösterdiler. Ayrıca her iki örneğin engelleyici eylem içermesi de direniş düzeyinin bu tür bir eylemi içermeyen diğer iki örneğe göre daha yüksek olduğuna dair fikir vermektedir. Madenin çalışmasını engellemeye yönelik bu eylemler, kolluk kuvvetlerinin müdahale riskini göze alan, daha öfkeli ve daha kararlı bir muhalefeti ortaya koydular. Diğer taraftan, protestocuların özellikleri de direniş düzeyini belirleyen etmenler arasında oldu: her iki örnekte de genç, yaşlı, kadın ve erkek çeşitli grupların gösteri eylemlerine katılması, dayanışma içinde ve birlikte hareket etmesi ve ayrıca Cerattepe'de sayıca dikkate değer bir kitlenin gösterilere katılması direniş düzeyini yüksek kılan faktörler arasında yer aldı.

Direniş Düzeyi Farklılıklarının Olası Nedenleri

Bu bölümde, Conde ve Le Billon'un (2017) direnişin kaynakları olarak gösterdikleri proje özellikleri yanı sıra maden yanlısı ve karşıtı aktörlerin söylemleri temelinde bu dört protesto kampanyasını karşılaştıracağız. Böylelikle, yukarıdaki direniş düzeyi farklılıklarıyla benzer örüntüyü gösteren farklılıkları tespit ederek aralarındaki bağıntının karşıt grupların söylemlerinde nasıl temsil edildiğini tartışmaya çalışacağız. Mevcut literatürdeki egemen nesnelci bakış açısıyla düşünürsek, bu özelliklerle direniş düzeyleri arasında doğru orantılı bir bağıntı olduğunu iddia edebilmek için, bu özelliklerin Kışladağ örneğinden Çöpler örneğine doğru gidildikçe direniş düzeylerine benzer biçimde azalan bir örüntü göstermesi gerekir. Ters orantılı bir bağıntı olduğunu iddia edebilmek için de bu özelliklerin artan bir örüntü göstermesi beklenir. Özelliklerin kategorik olduğu durumda ise en azından direnişin yüksek ve düşük olduğu örneklerde kategorilerin farklılaşarak bir örüntü göstermesi gerekir. Burada, post-yapısalcı bakış açısıyla projenin özelliklerinin direnişi doğrudan etkilemeyeceği iddiamıza rağmen mevcut literatür gibi bu özellikleri direnişle ilişkilendirmemizin sebebi, görünürdeki bağıntının varlığının ya da yokluğunun bir anlam ifade etmediğini, aslında bu özelliklerin karşıt grupların söylemleri içinde nasıl temsil edildiğini göstermektir.

Projelerin özellikleri. Tablo 2'de projelerin özellikleri sunulmuştur. Bunlar ilgili literatürde etkili olduğu iddia edilen özelliklerin yanı sıra dikkate alınmayan, ancak etkili olabileceğini düşündüğümüz, şirketin menşeini ve projenin şirket için değerini gösteren madenin ömrü, yatırım tutarı, beklenen toplam altın üretimi ve istihdam edilen kişi sayısı gibi özellikleri de kapsamaktadır. Yörenin temel geçim kaynağı ve gelişmişlik düzeyi, projeden ziyade yöre halkının özellikleri gibi görünse de maden projesinin yer aldığı bölgeyle etkileşimini temsil etmesi açısından listeye dahil edilmiştir.

Tablo 2
Örnek Olaylarda Projelerin Özellikleri

Projelerin özellikleri	**Eşme -Kışladağ**	**Artvin - Cerattepe**	**Menderes -Efemçukuru**	**İliç - Çöpler**
Şirketlerin Menşei	Yabancı (*Eldorado Gold-Tüprag*)	Yabancı (*Cominco*, 2002'den sonra *Inmet*)	Yabancı (*Eldorado Gold-Tüprag*)	Yabancı+Türk (*Alacer*+Çalık, AMDL daha sonra *Anagold*)
Madenin türü	Altın-Gümüş	Bakır-Altın	Altın-Gümüş	Altın-Gümüş-Bakır
Siyanür kullanımı	Var	Yok	Yok	Var
Ocak türü	Açık ocak işletmeciliği, yığın liçi	Yeraltı maden işletmeciliği/kazı dolgu sistemi	Yeraltı maden işletmeciliği/kazı dolgu sistemi	Açık ocak işletmeciliği, yığın liçi
Tenör (gr/ton)	0,66 altın, 1,5 gümüş	3.2 altın	7,31 altın, 10,6 gümüş	2.41 altın
Maden ömrü (yıl)	17	14*	10	16
Yatırım tutarı	650 milyon ABD doları		350 milyon ABD doları	1 milyar ABD doları
Beklenen toplam altın üretimi (ons)	10 milyon ve daha fazla	1 – 5 milyon arası	1 – 5 milyon arası	10 milyon ve daha fazla
İstihdam (kişi)	1052	350	424	329
Yerleşim yerine mesafe (km)	Gümüşkol 1 km, İnay 8 km, Ulubey 16 km, Eşme 20 km, Uşak 35 km.	Artvin 8 km.	Efemçukuru 3 km, Menderes 14 km, İzmir 20 km.	Çöpler 0 km, Sabırlı 2 km, İliç 4 km km, Erzincan 120 km.
Yörenin temel geçim kaynağı	Ziraat	Hayvancılık	Ziraat, bağcılık	Hayvancılık
Yörenin gelişmişlik düzeyi (2003)	Orta-Düşük (4. Grup)	Yüksek-Düşük (2. Grup)	Yüksek-Düşük (2. Grup)	Orta-Düşük (4. Grup)

Kaynaklar: Türkiye ve Dünya'da Altın (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, 2016), *Eldorado Gold-Tüprag* web sayfası (www.tuprag.com.tr), Cominco Madencilik A.Ş.'nin Kafkasör Yaylasında Madencilik Faaliyetleri: Teknik Rapor (Artvin Valiliği, 1993), Yeşil Artvin Derneği web sayfası (www.yesilartvindernegi.org), *Alacer* Gold ve Çalık Grubunun ortak şirketi olan *Anagold* Şirketinin web sayfaları (www.lidyamadencilik.com, www.anagold.com.tr), *Alacer* Gold web sayfası (www.alacergold.com), *Anagold* Madencilik Çöpler Kompleks Madeni Kapasite Artışı Projesi ÇED Başvuru Dosyası (SRK Danışmanlık, 2014), Altın Madencileri Derneği web sayfası (www.altinmadencileri.org.tr), İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (Devlet Planlama Teşkilatı, 2004).

*Cerattepe madeni için 2011 yılı öncesi proje ömrü ile ilgili bilgiye rastlanılmamıştır. Bu 14 yıllık proje ömrü, 2017 yılında madeni işleten Eti Bakır'ın Genel Koordinatörü Ünsal Arkadaş'ın Dünya gazetesinde yayınlanan röportajına dayanmaktadır (Dünya, 29Ağustos 2017). Arkadaş aynı röportajda ayrıca projede değişiklikler nedeniyle proje ömrünü 20 yıla çıkaracaklarını belirtmişlerdir.

Yukarıdaki bakış açısıyla Tablo 2'de yer alan ilk özellik olan maden şirketlerinin menşeinin (yerli ya da yabancı) ilk bakışta direniş düzeyini açıklamadığını söyleyebiliriz. Direniş düzeyleri farklı olmasına rağmen ilk üç örnekte de şirketler tamamıyla yabancıdır. Ayrıca, ileride göreceğimiz gibi Çöpler yöresinde anlamlı bir direnişin olmayışı, *Anagold* şirketinin küçük ortağının yerli bir şirket (Çalık Grubu) olmasıyla ilgili değildir. Ancak, yine ileride göreceğimiz gibi, özellikle Kışladağ ve Efemçukuru protestolarında şirketler için "emperyalist", "sömürgeci", "işgalci" gibi nitelemeler kullanılmaktadır. Bu bize protestocuların sol ya da milliyetçi bir retorik ile yabancı şirketlere karşı daha fazla direniş oluşturduklarını düşündürmektedir. Buna karşılık yabancı şirketlerin, Türkiye'den üst düzey ve/ya halkla ilişkiler yöneticileri istihdam ederek (*Tüprag* ve *Inmet* örneklerinde

olduğu gibi), yerel şirketlerine "Tüprag", "Çayeli Bakır İşletmeleri", "Anadolu Madencilik", "Anagold" gibi Türkçe ya da Türkçeyi çağrıştıran isimler vererek "yabancı şirket" algısını azaltmaya çalıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla, nesnelci bakış açısıyla şirketin menşei ile direniş düzeyi arasında bir bağıntı çıkmamasına rağmen şirket menşeinin iki tarafın söylemleri aracılığıyla direniş düzeyini biçimlendirdiğini söyleyebiliriz. Conde ve Le Billon'a (2017) göre çıkarılacak madenin türü, çevreye farklı etkilerinden ötürü direniş düzeyini etkileyen bir faktördür. Ele aldığımız tüm örneklerin hepsi de temelde altın madeni (ve sıklıkla altınla birlikte çıkan gümüş ve/ya bakır) oldukları için madenin cinsi ile direniş düzeyi arasındaki bağıntıyı anlamamız sınırlanmaktadır. Ancak ileride göreceğimiz gibi Cerattepe projesi önce altın ve bakır madeni olarak başlamış, yöre halkının protestoları üzerine önce altının yörede ayrıştırılmayacağı, daha sonra da sadece bakır üretileceği ilan edilmesine rağmen, direniş yüksek düzeyde sürmeye devam etmiştir. Dolayısıyla, bakırın altın üretimine göre çevreye daha az zarar verdiği iddialarından bağımsız olarak direniş sürmüştür. Bu sonuç yöre halkının direnişinin madenin türüne bağlı olmadığını göstermektedir.

Çevre için en yüksek tehdidi oluşturan siyanür kullanımı, açık ocak işletmeciliği ve yığın liçi teknolojisinin de direniş düzeylerindeki örüntüyle görünürde ilişkili olmadığı görülmektedir. İncelemenin sürdüğü dönemde direnişin en yüksek ve en düşük olduğu Kışladağ ve Çöpler madenlerinin her ikisinde de açık ocak işletmeciliği, yığın liçi ve siyanür teknolojisi kullanılmaktaydı. Diğer yandan, Cerattepe ve Efemçukuru projelerinin her ikisinde de kazı/dolgu sistemiyle yeraltı maden işletmeciliği yapılıp, cevherin başka bölgelere (Artvin örneğinde Murgul'a ya da Samsun'a, Efemçukuru örneğinde Kışladağ'a) taşınarak ayrıştırılmasına, dolayısıyla yörede siyanür kullanılmamasına ve atık havuzu olmamasına rağmen sırasıyla yüksek ve orta düzeyde direniş söz konusudur.

Ancak, siyanür kullanımı ile direniş arasında nesnel açıdan bir bağıntı yok gibi görünse de yine ileride göreceğimiz gibi yöre halkının ve protestocuların, özellikle Eşme'de ve kısmen Efemçukuru'nda olmak üzere, madenin çevreye zararlarını vurgulamak için kullandıkları en belirgin temalardan biri "siyanür" ve siyanürle birlikte "hastalık" ve "ölüm"dür. Buna karşılık maden yanlısı bloğun söyleminin en önemli temalarından biri de "çevreye dost" bir teknoloji kullandıklarıdır. Dolayısıyla, şirketin menşei konusunda olduğu gibi, protestocular "siyanür" teması etrafında direnişi sürdürmeye ve yaygınlaştırmaya çalışmakta, şirket ise karşı argümanla direnişi azaltmaya çalışmaktadır. Bununla bağlantılı olarak düşük tenörlü cevherlerin çıkarılmasında doğaya daha fazla müdahale edilmesinin ve bunun yarattığı çevre tahribatının direnişi daha da artırabileceği savının da bizim örneklemimizdeki direniş farklılıklarını açıklamadığı görülmektedir. Direnişin hiç gözlenmediği Çöpler'de tenör (2,41 gr/ton altın), direnişin olduğu Efemçukuru'ndaki tenörün (7,31 gr/ton altın) üçte biri oranındadır.

Proje özelliklerinin bir başka boyutu ise, Conde ve Le Billon'nun (2017) faktör listesinde bulunmayan, projenin şirket için değeridir. Tablo 2'de görüldüğü gibi, bu değer projenin ömrü, yatırım tutarı, beklenen toplam altın üretimi ve istihdam edilen kişi sayısıyla ölçülebilir. Tablo 2'deki ilgili değerler açısından en büyük iki proje olan Kışladağ ve Çöpler örneklerinden ilkinde direniş en yüksek, diğerinde ise en düşüktür. Daha sonra görüleceği gibi, her iki örnekte de maden şirketi ön alma[2] stratejisi izleyerek yoğun KSS faaliyetleri yürütmüştür. Diğer yandan ön alma stratejisi ve KSS faaliyetlerini en az yürüten maden şirketinin yer aldığı Cerattepe örneğinde direniş ikinci en yüksek düzeydedir. Bu sonuçlar, projenin değerinin direniş düzeyini doğrudan değil şirketin söylemi aracılığıyla etkiliyor olabileceğini göstermektedir. Proje şirket için ne kadar değerliyse şirketlerin o kadar fazla ön alma stratejisi izleyeceğini ve KSS, yöreden istihdam ve toprak satın alma faaliyetlerine girişeceğini, ayrıca protesto liderlerini 'gizli bir ajanda ile değerli bir yatırımı engelleyenler' şeklinde mücrimleştirmeye çalıştığını ileride göreceğiz. Girişilen bu faaliyetler madene ekonomik bağımlılığı görece yüksek olan Çöpler örneğinde direnişin hiç doğmamasında etkili olmakla birlikte, Kışladağ ve Efemçukuru örneklerinde yöre halkı tarafından aşağılayıcı (rüşvet verme gibi) bir tutum olarak algılanmış ve direnişi arttırmıştır (Özen ve Özen, 2017 ve 2018). Dolayısıyla, projenin değeri artıkça şirketlerin yoğunlaştırdığı faaliyetlerin yöre halkı tarafından nasıl algılanacağına bağlı olarak direniş düzeyi şekillenebilmektedir.

Son olarak, madenin yerleşim yerlerine uzaklığı dikkate alındığında öncelikle örneklemde bulunan hiçbir projenin yerleşim bölgelerine uzak, yalıtılmış bölgelerde olmadığını belirtmeliyiz. Hepsi köy, ilçe ve hatta illere yakın konumdadır. Bu nedenle örneklemimizin madenin yerleşim yerine uzaklığının yöre halkının direnişine etkisini anlamaya uygun olmadığı düşünülebilir. Ancak, her bir örneği kendi içinde değerlendirdiğimizde, protestolara katılımın madenin etrafındaki yerleşim yerlerinde, görece daha uzak olan yerleşim yerlerine göre daha yüksek olduğunu görüyoruz. Örneğin, Kışladağ örneğinde, madene daha yakın olan Bekişli, Gümüşoluk, İnay, Ulubey ve Eşme'den protesto hareketine katılım gözlenirken, madenden görece uzak olan Uşak'tan hiçbir katılım olmamıştır. Benzer olarak, Efemçukuru protestosuna İzmir'den, çevreci STK'lar ve aktivistler hariç, katılım olmamıştır. Bu durum protesto söyleminde dile getirilen çevresel zararların (toz, patlama, suların kirlenmesi gibi) madene yakın yerlerde görünür ve hissedilir olmasıyla ilgilidir. Çöpler örneğinde ise herhangi bir protesto söylemi inşa edilmediği için, madenin hissedilen çevresel etkisi yöre halkını madene karşı direnmeye sevk etmemiştir.

2 Buradaki ön alma stratejisini Sharma ve Vredenburg'de (1998) tanımlanan proaktif stratejiden farklı bir strateji olarak tanımlıyoruz. Proaktif strateji, tüm sosyal paydaşların taleplerini kapsamlı bir biçimde dikkate alarak, çevreye karşı duyarlı, daha az riskli üretim sistemleri, teknolojiler ve ürünler yaratma stratejisidir. Örneklerimizin hiçbirinde şirketler çatışma konusu olan teknolojilerini değiştirme yoluna gitmemişlerdir. Ön alma stratejisini daha ziyade, üretim için tesisler kurulmadan önce harekete geçip yöre halkıyla toplantılar yaparak madenin yöreye sağlayacağı ekonomik ve sosyal faydalar konusunda onları ikna etmek, hayırseverlik, halkla ilişkiler, yöresel kalkınma faaliyetlerine girişerek, henüz yöre halkının örgütlenmesine fırsat vermeden "ön alma" anlamında kullanmaktayız.

Burada belirtmemiz gereken bir diğer husus ise, Artvin örneğini topoğrafya açısından diğerlerinden farklı kılan özel halidir. Diğer örneklerden farklı olarak, Artvin'de Cerattepe maden alanı, şehrin kurulu olduğu dik eğimli arazinin "tepesindedir". Bu durum protesto söyleminde "şehrin üzerine çöken bir tehdit" olarak nitelenmiş ve protesto hareketinin örgütü olan Yeşil Artvin Derneğinin görsellerinde sıklıkla kullanılmıştır. Artvin'de güçlü bir direnişin oluşmasında topoğrafik özelliklere atfedilen bu anlamın payının olduğunu düşünmekteyiz.

Projenin yer aldığı yöre halkının geçim kaynağının ne olduğu ve ekonomik açıdan ne derece marjinalleştirilmiş olduğu protesto söyleminin veya şirketin maden yanlısı söyleminin etkisini arttıran unsurlardır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, Eşme köylerinin ve Efemçukuru'nun temel geçim kaynağı ziraatken, Artvin ve Çöpler'in hayvancılıktır. Ziraatçılık tamamıyla ve hayvancılık kısmen toprağa bağımlı faaliyetler olması nedeniyle, madenciliğin toprağa zararını vurgulayan protesto söyleminin yöre halkı nezdinde kabul görmesini arttırmaktadır. Diğer yandan, projenin yer aldığı yörenin gelişmişlik düzeyi açısından, Tablo 2 ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik kategorilerini 2003 yılı itibariyle göstermektedir. Buna göre 1 ile (yüksek) 6 (düşük) arasında, Eşme 4. grupta, Artvin merkez ilçesi 2. grupta, Efemçukuru'nun bağlı olduğu Menderes ilçesi 2. grupta ve Çöpler'in bağlı olduğu İliç ilçesi 4. gruptadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2004). İlk bakışta yörelerin gelişmişlik düzeyleri ile direniş düzeyi arasında anlamlı bir ilişki görünmemekle birlikte, bir yörede toprak sahipliğinin ve toprak verimliliğinin yerleşim yerlerine göre farklılaşmasına bağlı olarak direniş düzeyleri farklılaşmaktadır. Örneğin, ayrıntıya inildiğinde Eşme'de İnaylılar daha fazla ve verimli topraklara sahipken, Gümüşkollular ve Bekişlililer daha az ve görece verimsiz topraklara sahiptir. Bu durum, Eşme'de madenin sunduğu iş olanaklarının cazip gelmesi açısından köyler arasında ayrışmayı da beraberinde getirmiş ve İnaylılar daha fazla, diğerleri daha az direniş göstermiştir (Özen ve Özen, 2018). Öte yandan, Efemçukuru köylüleri görece yüksek gelir getirici üzüm bağcılığı yaptıkları için madene ekonomik bağımlılıkları düşüktür. Artvin'in temel geçim kaynağı hayvancılık olsa da ekoturizm ve yükseköğretim gibi alternatifler istihdam olanakları sağlamakta ve madenin sağladığı iş imkanlarını çok cazip kılmamaktadır (Artvin Belediye Başkanı ile mülakat, 2010). Diğer yandan Çöpler örneğinde geçim kaynağı olan hayvancılık ve özellikle tulum peyniri üretiminin çeşitli güçlükler içeren bir süreç olması nedeniyle (Çöpler köylüleri ile mülakat 2011), yöre halkının bir kısmı arazilerini şirkete satarak hayvancılık ve peynircilik yapmak yerine madende çalışmaya başlamış ve herhangi bir direniş göstermemişlerdir. Sonuç olarak, her ne kadar ele aldığımız örneklerin hiçbirinde yerleşim yerleri "ekonomik marjinalleşmeye" karşılık gelebilecek 5. ya da 6. gelişmişlik gruplarında yer almasa da gerek Eşme'nin bazı köylerinde gerekse Çöpler'de gelir düzeyi düştükçe madenin sunacağını iddia ettiği ve/ya sunduğu ekonomik fırsatları kullanma ve direniş göstermeme eğiliminin olduğunu söyleyebiliriz.

Maden yanlısı bloğun söylemi. Maden yanlısı blok temel olarak yatırım yapan maden şirketleri, çeşitli medya organları, Altın Madencileri Derneği (AMD), yerel yönetim yetkilileri ve bölge milletvekillerinin bir kısmı ve çeşitli dönemlerde kurulmuş hükümetlerdir. Maden yanlısı bloğun, yöre halkının maden projelerini anlamlandırma biçimini etkileyerek madene karşı direnişini azaltmak amacıyla ürettiği söylemin ana temaları Tablo 3'te görülmektedir. Şirketlerin vurguladığı en önemli tema madenin yerel ve ulusal ekonomiye sağlayacağı katkılardır. Örneğin, *Eldorado* şirketi Kışladağ madeninin Avrupa'nın en büyük altın madeni olduğunu, buradan çıkarılacak altının Türkiye'nin kalkınmasına, satış gelirleri ve vergiler, istihdam, altın ithalatını azaltma (böylelikle bütçe açığını kapatma), altyapı yatırımları, sektörel bilgi birikimini artırma ve yerel kalkınma projelerini destekleme yollarıyla çok önemli katkılar sağladığını vurgulamaktadır (Şirket tanıtım broşürü, 2010; https://www.tuprag.com.tr/kisladag-altin-madeni/). Şirket benzer söylemleri Efemçukuru projesi için de kullanmaktadır. Diğer yandan hem *Eldorado* hem de Çöpler'deki *Alacer* şirketi de benzer şekilde, yöreden mal ve hizmet tedariki, dış kaynak kullanımı, istihdam ve yerel kalkınma projelerinin (ziraat, arıcılık, kadın girişimciliği vb.) desteklenmesi yoluyla yöresel ekonomik ve sosyal kalkınmaya değerli katkılarda bulunduklarını savunmaktadır. *Eldorado* ve *Alacer* kadar olmasa da Cerattepe'deki *Cominco* ve *Inmet* şirketleri de çeşitli basın ve yayın organları vasıtasıyla madenin ulusal ve yerel düzeyde ekonomik ve sosyal kalkınmaya olumlu etkilerini vurgulamışlardır.

Tablo 3
Maden Yanlısı Bloğun Söylemi

Söylemin ana temaları	**Eşme -Kışladağ**	**Artvin – Cerattepe**	**Menderes -Efemçukuru**	**İliç – Çöpler**
Yerel ve ulusal kalkınma	Yoğun	Orta	Yoğun	Yoğun
Sosyal sorumluluk	Yoğun	Hafif	Yoğun	Yoğun
Çevre dostu	Yoğun	Orta	Yoğun	Yoğun
Suçlu gösterme	Yoğun	-	Yoğun	-
Kamulaştırma tehdidi	Yoğun	-	Yoğun	Yoğun
Meşruiyet	Yoğun	-	Yoğun	-
Yerlilik	Yoğun	Orta	Yoğun	Yoğun

Kaynaklar: Şirket yetkilileriyle mülakatlar, Şirketlerin yayımladığı dokümanlar, Altın Madencileri Derneği web sayfası (http://altinmadencileri.org.tr), Akdemir (2011), Özen ve Özen, 2011a ve 2011b, 2017 ve 2018.

Şirketlerin geliştirdiği söylemin önemli bir diğer teması ise KSS projeleri yoluyla yöreye katkıda bulunduklarıdır. *Eldorado Gold,* örneğin, Kışladağ'da üretime başlayacağı 2004 yılından beş yıl önce Uşak Valiliğinin de desteğiyle halkla toplantılar yaparak maden projesinin Türkiye ekonomisine ve yöreye sağlayacağı yararları vurgulamıştır (Özen & Özen, 2011a, 2018). Şirket araştırmanın yapıldığı 2010 yılına kadar, su ve kanalizasyon sisteminden yol ve bina yapımına kadar yaklaşık 5 milyon ABD doları tutarında KSS harcaması yapmıştır (Akdemir, 2011). Şirket, web sayfasında ve yerel basında, "*Tüprag* köylere su getiriyor", "*Tüprag* köylülerin su özlemini giderdi" gibi başlıklarla sunulan bu faaliyetlerin yöre halkının "refah seviyesini yukarı

çekmek" amacına yönelik olduğunu belirtmektedir (https://www.tuprag. com.tr/sosyal-sorumluluk-anlayisimiz/). Aynı şirket benzer biçimde Efemçukuru'nda ruhsat aldığı 1999 yılından bir yıl sonra, öğrenim bursu sağlama, yol, köprü, muhtar odası ve camii yaptırma, çocukların okula taşınmasını sağlama gibi halkla ilişkiler ve KSS faaliyetlerine girişmiştir (Özen & Özen, 2017). KSS faaliyetlerinin yanında yöre halkını madende istihdam etme taktiği de özellikle ekonomik açıdan güçlü olmayan yörelerde (örneğin, Gümüşkol ve Bekişli köyleri) önemli bir direniş kırıcı politika olmuştur.

Çatışmanın olmadığı Çöpler örneğinde de benzer biçimde *Alacer-Anagold* şirket yetkilisi öncelikle sosyal etki değerlendirme raporu hazırladıklarını, bunun en önemli parçasının da halkı önceden bilgilendirmek olduğunu ve Çöpler'de de bunu başarıyla yaptıklarını belirtmiştir (*Alacer-Anagold* yetkilisiyle mülakat, 2011). *Alacer-Anagold* ayrıca kadın girişimciliği, küçük işletmelerin geliştirilmesi, ziraatı, arıcılığı ve hayvancılığı destekleme gibi bölgesel kalkınma projelerine; eğitim ve öğretime sponsorluk yapılması, hastane, okul gibi kamu binalarının onarılması gibi KSS faaliyetlerinin yanı sıra personelin %80'ini yöreden istihdam ettiğini belirtmektedir. Şirketler arasında farklı bir konumda olan Artvin'deki *Cominco* şirketi ise genellikle savunmacı bir strateji izleyerek anlamlı bir KSS faaliyetine girişmemiştir. Şirket yetkilileri sadece Yeşil Artvin Derneğini ziyaret etmiş, dernek üyelerini madenin doğaya zarar vermeyeceği konusunda ikna etmeye çalışmış, ÇED raporu zorunluluğuna tabi olmamalarına karşın ÇED raporu almak için başvuracaklarını ve ilk etapta Artvin'den 80 kişiyi istihdam edeceklerini söylemişler ancak bu çabalar madene karşı çıkan yöre halkı üzerinde etkili olmamıştır (Yeşil Artvin Derneği sözcüsüyle mülakat, 2010). *Cominco* şirketinin madeni 2004 yılında devrettiği yine Kanada kökenli *Inmet* şirketi KSS ve halkla ilişkiler faaliyetlerinde daha aktif bir yol izlemiştir. Öncelikle altın değil bakır çıkarılacağını, yörede zenginleştirme (madeni cevherden ayırma işlemi) yapılmayıp atık havuzu oluşturulmayacağını ve cevherin işlenmek üzere kurulacak teleferik sistemiyle Çayeli'ne taşınacağını belirtmişlerdir (Şirket eski halkla ilişkiler yetkilisiyle mülakat 2010). Ayrıca, istihdam ettikleri yerel bir halkla ilişkileri müdürü aracılığıyla Artvin'in farklı kesimleriyle toplantılar yaparak onları ikna etmeye çalışmışlar, yaklaşık 1000 kişiyle istihdam etmek vaadiyle iş görüşmeleri yapmışlar ve hastane, okul, spor kulüpleri gibi kuruluşlara maddi ve ayni yardımda bulunmak gibi KSS faaliyetlerine girişmişlerdir (Yeşil Artvin Derneği sözcüsüyle mülakat, 2010). Bununla birlikte, direniş düzeyi azalmamıştır. 2005 yılında şirketin maden işletme ruhsatının iptali için başlatılan mahkeme sürecinin şirket aleyhine sonuçlanmasını takiben maden şirketi 2008 yılında projeden çekilmiştir. Sonuç itibariyle KSS ile direniş arasındaki bağıntı dikkate alındığında, şirketlerin bu yönde faaliyetlere girişmeleri her ne kadar adanmış protestocuları etkilemese de, daha az adanmış ya da ekonomik açıdan şirketin bu katkılarını fırsat olarak değerlendiren kesimlerin hiç direnmemelerine ya da başlangıçta direnseler bile zaman içinde vazgeçmelerine neden olduğu açıktır. Örneğin, Kışladağ'da İnay köylülerinin tersine Gümüşkol ve Bekişli

köylülerinin, Efemçukuru köylülerinin ve İliç ve Çöpler sakinlerinin pek direniş göstermemelerinin nedenlerinden biri budur.

Maden yanlısı söylemin bir başka ana teması ise "çevre dostu maden" temasıdır. Protesto hareketlerinin çevresel zararlara odaklanmasına cevaben maden şirketleri ısrarla altın madenciliğinin alınacak çeşitli tedbirlerle çevreye zarar vermeden yapılabileceğini vurgulamaktadır. *Eldorado*, örneğin, çevre korumaya yönelik tedbirleri hiçbir ödün vermeden uyguladığını dile getirmektedir (*Tüprag* şirket yetkilisiyle mülakat 2010). Bu iddiaları desteklemek üzer aynı şirket Efemçukuru'nda çıkarılan cevherin Kışladağ madenininde zenginleştirileceğini (dolayısıyla Efemçukuru'nda siyanür kullanılmayacağını) ve yöredeki su kaynaklarına ve üzüm yetiştiriciliğine hiçbir zarar gelmeyeceğini vurgulamışlardır. Ayrıca şirketler, ÇED raporu alarak mevzuata uygun davrandıklarını, hatta dünya standartlarını uygulayarak bu mevzuatın bile ötesine geçtikleri yönünde iddialar dile getirmişlerdir. Şirketlerin bu yöndeki vurguları zaman zaman yerel yönetimler tarafından da desteklenmiştir. Örneğin, Eşme'de yerel yönetim tarafından Eşme Doğal Hayatı Koruma Derneği adından bir dernek ve İzleme ve Denetleme Komisyonu adında bir komisyon kurulmuş ve bu komisyonun madenin çevreye etkilerini sürekli denetleyeceği belirtilmiştir. Çevre koruma ekseninde üzerinde durulan diğer bir husus, altın madenciliği faaliyetleri bittikten sonra maden alanının eski haline dönüştürüleceğidir. Örneğin Çöpler'de faaliyet gösteren şirket üç yıl boyunca madeni kapatma ve maden alanının rehabilitasyonu çalışmaları yapılacağının altını çizmektedir (*Alacer-Anagold* şirket yetkilisiyle mülakat, 2011).

Diğer yandan protesto hareketlerinin "siyanür" vurgusu yaptığı örneklerde, maden şirketleri hem siyanürün zararlarının elimine edilebileceğini hem de altın madenciliğinde kullanılan siyanürün Türkiye'de kullanılan siyanürün çok az bir kısmını oluşturduğunu ifade etmektedirler. Örneğin, altın madeni şirketlerinin ortak çıkarlarını savunan Altın Madencileri Derneği (http://altinmadencileri.org.tr/siyanur/; AMD, Kasım 2009) siyanür kullanımının 1889 yılından bu yana tüm dünyada yaygınlaştığını ve siyanürün çevreye zarar vermeden, başarıyla kullanılabildiğini ve Türkiye'de birçok sanayi dalında kullanılan siyanürün yalnızca %1,5'inin altın madenciliğinde kullanıldığını vurgulamaktadır. Dernek buradan hareketle siyanür kullanan diğer sektörlere karşı değil de altın madenciliğine karşı doğan protestoların nedeninin, Türkiye'ye altın ihraç eden ülkelerin kışkırtması olduğunu ileri sürmektedir. Böylelikle, altın madencileri bir yandan siyanür kullanımını doğallaştırırken diğer yandan protestocuları mücrimleştirmektedir.

Protestocuları ve bilhassa lider figürleri mücrimleştirme çabaları özellikle protestolar başladığında ve direniş yükseldiğinde artmaktadır. Bu çaba Eşme ve Efemçukuru örneklerinde belirgindir. Artvin örneği şirketin protestocuları ve liderlerini suçlu

gösterme yoluna gitmemesiyle Eşme ve Efemçukuru örneklerinden ayrışmaktadır. Çöpler bölgesinde ise zaten protestocu olmadığı için şirket tarafından suçlu gösterme taktiği izlenmemiştir. Eşme'de bu yöndeki çabalara bir örnek vermek gerekirse, şirketin ve yerel yönetimin halkı bilgilendirme toplantılarında Eşme'nin 'bir diğer Bergama' olmasına müsaade edilmeyeceğini vurgulamaları söylenebilir (Akdemir, 2011, s. 44). Bu vurgu Bergama protestosunun 'yabancılar' veya 'terör örgütleri' tarafından kışkırtıldığı iddiasına dayanmaktadır (Özen & Özen, 2018). Böylelikle, Kışladağ bölgesinde madene itiraz edecek olanlar, maden yanlısı blok tarafından baştan potansiyel "suçlu" olarak ilan edilmiştir. Benzer biçimde Efemçukuru örneğinde de yine protesto kampanyasının liderleri Türkiye'ye altın ihraç eden yabancı ülkelerin çıkarlarına hizmet eden (AMD, 2009 Kasım) ve Türkiye'nin kalkınmasını engelleyen hainler olarak nitelenmiş, dahası protestocuların avukatını meşru bir partinin üyeleri ile katıldığı bir toplantının görselini kullanarak terör örgütü ile ilişkili olmakla suçlamışlardır (EGEÇEP hukuk işleri sorumlusuyla mülakat, 2010). Maden yanlısı söylemin projelere karşı çıkan kesimleri 'kalkınma karşıtı' ve dolayısıyla vatanın iyiliğini istemeyen kişiler olarak niteleyebilmesi projelerin yerel ve ulusal kalkınma için son derece önemli projeler olarak sunulması ile mümkün hale gelmiştir. Bu taktiğin özellikle milliyetçi ve muhafazakâr yöre halkına hitap etmede etkili olduğunu söylememiz gerekir.

Direnişi şirket lehine azaltan bir başka unsur ise şirketin doğrudan satın alma ya da hükümetçe alınan acele kamulaştırma kararlarıyla köylülerin topraklarını ele geçirmesidir. Bu durum Artvin hariç diğer örneklerde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Maden yanlısı bloğun uyguladığı yöntem öncelikle şirketin mevcut piyasa fiyatının çok üzerinde fiyat teklif etmesi, topraklarını satmamakta direnenlerin düşük bir fiyatın söz konusu olacağı acele kamulaştırma ile tehdit edilmesi, direniş devam ettiğinde de hükümet desteğiyle acele kamulaştırma yoluna gidilmesidir. Özellikle Kışladağ ve Efemçukuru'nda uygulanan bu yöntem Efemçukuru'nda görüştüğümüz bir köylü tarafından şöyle anlatılmıştır: "Kamulaştırılıyor arsalarınız deyip korkutup aldılar. Başbakanın, Cumhurbaşkanının imzasını da alıp geldik buraya dediler, kamulaştırılacak buralar, yerleriniz çok ucuz fiyata gidecek dediler. Verirseniz verirsiniz, vermeseniz kamulaştırılma kesinleşiyor dediler" (Efemçukuru sakiniyle mülakat, 2010).

Çöpler'de de kısmen acele kamulaştırma "tehdidinin" etkileri gözlenmiştir. Çöpler köylülerinden biri bu duruma "kamulaştırılacağı haberi de gelince zaten insanlara, bakıyor ki bu arsa 2.000 liraya gidiyor, şirket 10.000 lira veriyor, hemen sattı" diyerek işaret etmiştir (Çöpler sakiniyle mülakat, 2011). Artvin'de maden alanının hazine arazisi olması nedeniyle benzer bir durum yaşanmamıştır. Ancak burada da ilginç olan, daha önce milli park olarak ilan edilmiş Hatila Vadisi Milli Park alanının ve turizm alanı ilan edilmiş Kafkasör yaylasının sınırlarının 1994 yılında daraltılarak madene alan açılmış olmasıdır. Dolayısıyla burada devlet halk adına karar vermiş ve neoliberal

politikalar çerçevesinde doğal kaynaklara dayalı kalkınmanın bir gereği olarak kamusal alanları maden arama ve işlemeye açmış bulunmaktadır. Öte yandan bu durum, Artvin'de zaten ekonomik açıdan madene bağımlı olmayan yöre halkı karşısında yüksek fiyat vererek direnişi kırma fırsatını şirketin elinden almış, aynı zamanda da protesto hareketine, devletin "milli park" ve "turizm alanı" olarak ilan ettiği yeri madene açması gibi çelişkili bir durumu dile getirerek maden faaliyetlerinin meşruiyetini sorgulama imkânı sağlamıştır.

Şirketin söyleminde vurguladığı son iki tema meşruiyet ve yerliliktir. Bu iki tema protesto hareketlerinin madenlerin meşruiyetini sorgulamasına cevaben kullanılmıştır. Maden şirketleri faaliyetlerinin yasal anlamda meşru olduğunu aldıkları izinlere ve ÇED raporlarına dayanarak vurgulamışlardır. Bu meşruiyet iddiası hükümetlerin maden şirketlerinin yanında durması ve protestoculara karşı baskıcı pratiklere başvurması ile de desteklenmiştir. Doğal olarak meşruiyet vurgusu çatışmaların yüksek olduğu Kışladağ, Cerattepe ve Efemçukuru örneklerinde söz konusudur. Meşruiyet iddiası ile de ilintili diğer bir tema ise yerlilik olmuştur. Şirketler, yabancı olma dezavantajını kısmen önlemek için yerel birimlerine Türkçe ya da Türkçeyi çağrıştıran isimler vermiştir: *Eldorado* Eşme ve Efemçukuru madenlerini *Tüprag Metal Madencilik*, *Inmet* Cerattepe madenini *Çayeli Bakır İşletmeleri*, *Alacer* ise Çöpler madenini *Anagold Madencilik* adıyla işletmektedir.

Maden karşıtı bloğun söylemi. Tablo 4'te görüldüğü gibi, Eşme, Artvin ve Efemçukuru protesto hareketinin söylemleri ana temalar açısından önemli ölçüde benzeşmekle birlikte farklı birtakım unsurları da barındırmaktadır. Üç söylemde de altın madenciliğinin çevreye, yerel yaşam alanlarına ve yöre halkının sağlığına ve geçim kaynaklarına geri dönülemez zararlar vereceği vurgulanarak madenin yaratacağı "çevresel tahribat"a dikkat çekilmiştir. Her bir hareket çevresel tahribatı ilgili alanın yerel özellikleri çerçevesinde dile getirmiştir. Artvin örneğinde Cerattepe'deki doğal yaşlı ormanların ve bu ormanlardaki yaban hayvanlarının ve ender bulunan bitkilerin, Efemçukuru'nda çok değerli üzümlerin yetiştiği bağları ve İzmir'in su havzasının ve Eşme-İnay'da köyün tarihi ve doğal özelliklerinin zarar göreceği vurgulanmıştır (Yeşil Artvin Derneği sözcüsüyle mülakat 2010; EGEÇEP hukuk işleri sorumlusuyla mülakat 2010).

Tablo 4
Maden Karşıtı Bloğun Söylemi

Söylemin ana temaları	Eşme -Kışladağ	Artvin - Cerattepe	Menderes -Efemçukuru	İliç - Çöpler
Çevresel tahribat	Yoğun (siyanür)	Çok yoğun (eşsiz doğal yaşam alanı)	Yoğun (su ve ziraat)	Uygulanabilir değil
Ekonomik kayıplar	Yoğun	Hafif	Yoğun	Uygulanabilir değil
Varoluşsal tehdit	-	Yoğun	-	Uygulanabilir değil
Vatanseverlik	Yoğun (anti-emperyalizm)	Hafif	Yoğun (anti-emperyalizm)	Uygulanabilir değil
Gayrimeşruluk	Yoğun	Yoğun	Yoğun	Uygulanabilir değil

Kaynak: Özen ve Özen, 2011a ve 2011b, 2017, 2018.

Protesto hareketlerinin söylemi, yapılan madencilik faaliyetlerinin türüne göre de bazı değişiklikler göstermektedir. Örneğin, Efemçukuru'nda rezerv çıkarma sırasında (burada yalnızca rezerv çıkarma işlemi yapılması planlandığından) suya, toprağa ve atmosfere karışacak ağır metallerin yaratacağı çevresel tehditlere işaret edilmiştir. Eşme'de ise maden şirketinin kullandığı 'yığın liç' yönteminin yanı sıra tıpkı Bergama hareketinde olduğu gibi "siyanür" kullanımı dile getirilmiştir. Nitekim bölgede kurulan oluşumlardan birinin adı Siyanürle Altın Çıkarılmasını Engelleme Halk Girişimi iken gösterilerde kullanılan sloganlar siyanür eksenlidir: "Siyanürcü Şirket Türkiye'yi Terket", "Eşme'de Siyanür. DUR! Yaşam Var" ve "Siyanürlü Altına Hayır" gibi. Böylelikle maden yanlısı söylemin "ulusal ve yerel kalkınma" ile ilişkilendirdiği altın madeni protesto söyleminde "kirletme", "hastalık" ve "ölüm" ile ilişkilendirilmiştir (Özen & Özen, 2018, s. 6). Diğer yandan Artvin hareketi bilinçli olarak "siyanür" temasını kullanmaktan kaçınmıştır. Protesto hareketinin lider figürleri siyanürlü veya siyanürsüz her türlü madenciliğe karşı oldukları için siyanür temasını hiç kullanmadıklarını ifade etmişlerdir (Yeşil Artvin Derneği sözcüsüyle mülakat 2010). Aşağıda ele alacağımız gibi Artvin hareketinin asıl vurgusu madende kullanılan teknolojiden bağımsız olarak "madenin kendisinin Artvin'in bütününe" bir tehdit oluşturmasıdır. Efemçukuru'nda ise köy arazilerinin asit oranı yüksek kayalar üzerinde olması nedeniyle altın madenciliği işlemleri sırasında ağır metallerin açığa çıkacağının altı çizilmiştir.

Artvin protesto hareketinin söylemini diğerlerinden farklılaştıran bir diğer özelliği, çevresel tahribat tehdidini köy, kasaba, yayla ayrımı yapmadan tüm Artvin ile ilişkilendirerek madeni Artvin ve Artvinliler için "varoluşsal bir tehdit" olarak tanımlamasıdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi maden olarak neyin hangi yöntemle çıkarılacağından bağımsız olarak Artvin'in yaslandığı yamacın "tepesinde" bulunan Cerattepe'de yapılacak madenciliğin heyelan tehlikesi yaratarak şehri risk altına alacağı, Artvin'in su kaynaklarını kirleteceği, Kafkasör alanını, Atabarı Kayak Merkezini ve Hatila Mili Parkını tahrip edeceğinin altı çizilmiştir. Madenin heyelanları tetikleyerek Artvin'de can ve mal kaybına ve böylelikle göçe neden olacağı (Yeşil

Artvin Derneği muhasibiyle mülakat 2010; Yeşil Artvin Derneği Broşür 2) sıklıkla vurgulanan bir temadır. Bu tema, madenin topoğrafik konumu nedeniyle Artvin halkı nezdinde siyanür temasından daha ikna edici olmuştur.

Eşme, Efemçukuru ve kısmen de Artvin'de vurgulanan bir başka tema ise vatanseverliktir. Bu temayı vatanseverlik olarak adlandırmamızın temel nedeni protestocuların maden faaliyetlerini sadece yaşadıkları mekâna zararları ile değil, Türkiye'nin ekonomisine ve kalkınmasına vereceği zararlarla ilişkilendirmeleridir. Bu aslında, maden yanlısı bloğun vurguladığı ulusal ve yerel kalkınmaya katkı temasına bir cevap niteliğindedir. Hem Eşme'de hem de Artvin'de yaptığımız görüşmelerde, protestocular altın madenciliğinin Türkiye'ye ekonomik hiçbir faydasının olmayacağını, çıkarılan maden ve ödenen vergilerin sağlıklı bir denetim ve kontrole tabi olmadığını ve aslında altın madenciliğine izin vermenin 'bir nevi peşkeş çekme, bir nevi görmezlikten gelme' olduğunu belirtmişlerdir (Eşme STK üyesiyle mülakat, 2010; Yeşil Artvin Derneği sözcüsüyle mülakat, 2010). Burada söz konusu edilen mesele, yasalara göre hangi miktarda altın çıkarıldığının şirketin beyanına bağlı olması ve devlete ayrılan payın %2 gibi çok düşük oranda olmasıdır. Vatanseverlik yer yer milliyetçi ve/ya sol bir retorik ile ifade bulmaktadır. Örneğin, Eşme'de mücadelenin Türkiye'nin yer altı zenginliklerini sömürmek isteyen 'emperyalist' şirketler ve bu şirketlerin 'yerli işbirlikçileri'ne karşı yürütülen 'anti-emperyalist' bir mücadele olduğu dile getirilmektedir (Sakaryalı, 2011; Akdemir, 2011). Yine Eşme'de İnay köyünde yapılan bir mitingde İnay Vicdan Hareketi sözcüsü, maden şirketlerini Kurtuluş Savaşındaki işgal kuvvetleriyle, yöre halkını da bu işgal kuvvetleriyle savaşan Efelerle özdeşleştirmiştir (Sakaryalı, 2011). Benzer şekilde Artvin'de bir yerel gazetede altın madeni üzerine bir yazıda savaşarak ve can vererek korunan vatanda toprakların ve suların yabancıların eline geçtiğine işaret edilmektedir (Artvin Haber 08, 8 Mart 2008).

Protesto söylemlerindeki son ortak tema ise madenin hem hukuka hem de temel haklara karşı olduğunu vurgulamak için kullanılan gayrimeşruluk temasıdır. Kışladağ ve Efemçukuru örneklerinde olduğu gibi yargı kararlarının göz ardı edilerek madenlere çalışma izni verilmesi, mahkemece iptal edilen ÇED raporlarının kısa sürede yenilenmesi ve ilgili Bakanlıkça onaylanması, ancak olağanüstü hallerde kullanılabilecek acele kamulaştırma yönteminin madene alan açmak için kullanılması, Cerattepe örneğinde olduğu gibi milli park ve turizm alanının maden lehine daraltılması gibi uygulama ve kararlar madenlerin meşruiyetini sorgulamada kullanılmıştı (Yeşil Artvin Derneği hukuk işleri sorumlusuyla mülakat, 2010; EGEÇEP dönem sözcüsü mülakat 2010; EGEÇEP hukuk işleri sorumlusuyla mülakat 2010). Ayrıca, maden faaliyetlerinin önünde yer alabilecek her türlü engelin kaldırılması için sürekli "yasa ve yönetmelik değişikliği" yapılarak ormanlık alanların, sit alanlarının, turizm alanlarının ve milli parkların maden alanı olarak kullanıma açılması da madenlerin meşruiyetini sorgulamada kullanılan diğer bir unsurdur (Yeşil Artvin Derneği sözcüsüyle mülakat, 2010).

Söylemlerin benzerlik ve farklılıklarını oluşturan bu temaların protesto söylemlerinde maden projelerinin nesnel olarak tespit edilebilecek çeşitli özelliklerine dayanarak ifade edilmiş olduğunu belirtmemiz gerekir. Bu özellikler kimi zaman tek başlarına, kimi zamansa eklemlenerek kullanıldı. Örnekle somutlaştırmak gerekirse, Artvin'de yapılan eylemlerde kullanılan "madenin 'parası' yabancılara 'katledilmiş doğa' bize kalacaktır" (Yeşil Artvin Derneği, Broşür, 7) sloganı çevre tahribatı, ekonomik kayıp ve vatanseverlik temalarını ifade etmek üzere yalnızca şirketin menşeini öne çıkarmaktayken, Kışladağ'da yapılan gösteri eylemlerinde kefen giyilerek "siyanürcü şirket memleketi terket" sloganının kullanılması varoluşsal tehdit ve vatanseverlik temalarını vurgulamak üzere şirketin menşei ile birlikte siyanür kullanımını öne çıkarmıştır. Farklı proje özelliklerinin eklemlenerek kullanılmasının protesto söylemlerinin ana temalarını daha da belirgin ve vurucu hale getirdiği söylenebilir.

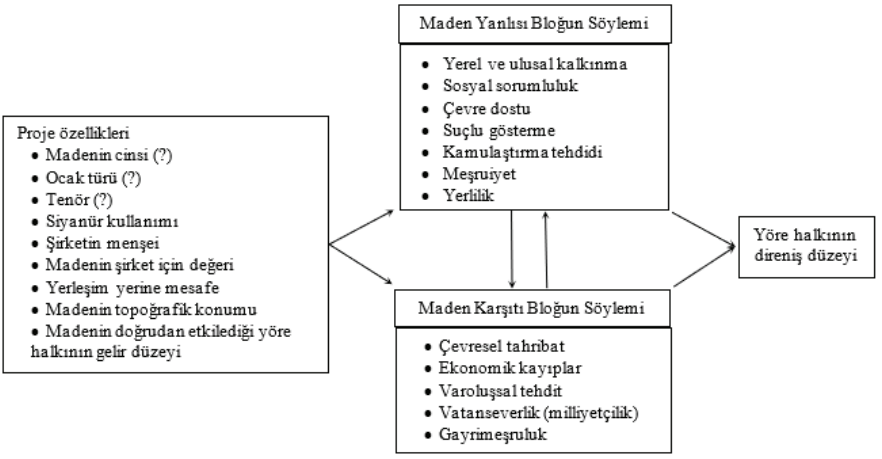
Üç protesto hareketinin söylemlerini kıyasladığımızda, Artvin'deki söylemin farklı kimliklere sahip toplumsal gruplara hitap edebilme yeteneğinin daha güçlü olmasının yanı sıra daha radikal bir karşı çıkışı ifade ettiğini söyleyebiliriz. Söylemde "Artvinlilik" ve "Artvin" vurgusu öne çıkarılmış ve ideolojik söylemsel elementlerin kullanımından kaçınılmıştır. Böylelikle, hem farklı siyasi görüşlere sahip kesimleri, siyasi partileri ve dernekleri madene karşı harekete geçirebilmiş, hem de maden yanlısı aktörlerin, protesto liderlerini suçlu göstererek hareketi zayıflatma taktiğini kullanmalarını önemli ölçüde engellemişlerdir. Diğer yandan, Eşme ve Efemçukuru söylemlerinden farklı olarak "siyanür" vurgusu ve anti-emperyalizm vurgusu yapılmayarak kullanılan teknolojiye veya şirketin menşeine değil, madenciliğin kendisine karşı bir muhalefet ortaya koyulmuştur. Böylece şirketlerin siyanür kullanmadığı (Efemçukuru örneğinde olduğu gibi) ya da siyanürün birçok sektörde kullanıldığı ve zararları giderici tüm önlemlerin alındığı iddiası boşa çıkarılmıştır. Bu nedenlerle, Artvin protestosu, Eşme ve Efemçukuru'na göre, kendi ölçeğinde yöre halkının daha geniş katılımını sağlamış ve belki de bu nedenle günümüze kadar sürmüş bir protesto hareketidir.

Sonuç itibariyle, protesto hareketlerinin söylemlerini incelediğimizde, kurulan söylem ilgili kesimlere ne kadar hitap ediyorsa ve ne kadar kapsayıcı ise, o kadar fazla insanı ikna edebilmekte ve direnişe katılmasını sağlayabilmektedir. Ayrıca, literatürde direniş düzeyini doğrudan etkilediği iddia edilen maden projesi ve şirketle ilgili özellikler aslında kurulan söylem aracılığıyla direniş düzeyiyle ilişkilenmektedir. Bu söylem içinde bu özellikler yeniden üretilebilmekte, yorumlanabilmekte ve yeniden kurulabilmektedir. Dolayısıyla, projeyle ilgili özellikler ancak söylemde yer aldığı ölçüde direniş düzeyini etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Türkiye'de altın madenciliğine karşı doğan protesto hareketlerinden Kışladağ, Cerattepe, Efemçukuru ve Çöpler örneklerinin ortaya koyduğu direniş düzeylerini açıklamaya çalıştık. İlgili literatürü dikkate alarak, bir yandan projenin özellikleri, diğer yandan maden yanlısı ve karşıtı grupların söylemlerini karşılaştırmalı bir şekilde inceledik. Çalışmamızda öncelikle, dört örneği madene karşı yürütülen protesto eylemleri üzerinden karşılaştırdık ve direnişin 1994 ile 2010 yılı arasında Kışladağ ve Cerattepe'de en yüksek, Efemçukuru'nda orta ve Çöpler'de en düşük düzeyde olduğunu belirledik. Daha sonra ilgili literatürde protestolara doğrudan yol açtığı iddia edilen proje özellikleri ile direniş düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledik. Ardından, bu proje özelliklerinin maden yanlısı ve karşıtı bloğun söylemlerinde yer alarak direniş düzeylerini nasıl etkilediğini karşılaştırmalı olarak inceledik. Bu şekilde yaptığımız incelemenin sonuçları Şekil 1'de verilmektedir.

Şekil 1'in ayrıntılarına girmeden önce oluşturduğumuz teorik çerçevenin dayandığı ontolojik varsayımları açıklamak istiyoruz. Post-yapısalcı yaklaşım çerçevesinde, projenin özellikleri gibi nesnel unsurlarla yöre halkının direniş düzeyi arasında, ilgili literatürün varsaydığının aksine, doğrudan bir ilişki olduğunu düşünmüyoruz. Projenin özellikleri gibi nesnel olgular maden yanlısı ve karşıtı blokların söylemlerinde kullanıldığı ölçüde direniş düzeyi ile ilişkilendirilebilir. Örneğin, şirketin menşeinin yabancı olması bir yandan maden karşıtı bloğun anti-emperyalizm retoriğinde halkı madene karşı harekete geçirmede kullanılırken, diğer yandan maden yanlısı bloğun kalkınmaya katkı retoriklerinde temsil edilmektedir. Bu temel ilişkilerin yanı sıra, maden karşıtı ve yanlısı blokların söylemlerinin inşasında iki tarafın etkileşiminin önemli bir rol oynadığını belirtmemiz gerekir (bkz., Özen & Özen, 2011a, 2017). Aynı meseleye dair iki farklı anlam sunan bu söylemler kalkınmaya katkı-ekonomik kayıplar, yerlilik-emperyalizm, meşruluk-gayrimeşruluk gibi mücadele sürecinde etkileşimle oluşmuş karşıtlıkları içermektedir. Direnişi önemli ölçüde şekillendiren bu etkileşim mücadelelerin azaldığı ya da şiddetlendiği dinamik bir süreç içinde gerçekleşir. İncelediğimiz örneklerde, Artvin hariç, maden yanlısı bloğun faaliyetleriyle yöre halkının direnişi Çöpler'de olduğu gibi ya hiç doğmamış ya da Eşme ve Efemçukuru'nda olduğu gibi zamanla sönümlenmiştir.

Şekil 1. *Maden Projelerine Karşı Yöre Halkının Direniş Düzeyini Açıklayan Bir Çerçeve*

Bu temel varsayımlara dayanarak çalışmamız, literatürde dikkat çekilen proje özelliklerinden siyanür kullanımı, madenin yerleşim yerine mesafesi, madenin doğrudan etkilediği yöre halkının gelir düzeyinin söylemler aracılığıyla direniş düzeyini etkilediğini göstermiştir. Çalışmamız, ilgili literatürde yer almayan iki özelliğin daha dikkate değer olduğunu gösterdi: şirketin menşei ve maden projesinin şirket için değeri. Şirketin yabancı ya da yerli olması, direniş düzeyleriyle görünür bir bağıntı göstermese de protestocuların ve şirketin söylemleri yoluyla direniş düzeyini etkilediğini düşünmekteyiz. Protesto söylemi anti-emperyalizm ya da vatanseverlik temaları çerçevesinde yöre halkını şirkete karşı harekete geçirirken, maden şirketi de buna karşılık ülkenin kalkınmasını vurgulayan milliyetçi temalarla ve kendini "yerli" göstererek cevap vermektedir. Diğer yandan maden projesinin şirket için değeri ile doğru orantılı olarak bir yandan KSS faaliyetleri ve çok yüksek fiyatlarla toprak satın alma gibi ikna yöntemleri, diğer yandan ise ikna edilemeyenlere karşı suçlu gösterme ve baskıcı yöntemler yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Buradan yola çıkarak şirket için değeri yüksek olmayan projelere karşı direnişlerin amaçlarına ulaşma ihtimalinin görece fazla olduğu düşünülebilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bütün bu özellikler, nesnel mevcudiyetlerinden bağımsız olarak, protesto söylemlerinde vurgulandıkları oranda direniş düzeyini etkilemiştir. Çalışmamızda gösterdiğimiz üzere siyanür kullanımı, madene yakınlık ve yabancı bir şirketin söz konusu olduğu Çöpler'de nesnel olarak tespit edilebilen bu özellikler herhangi bir protesto hareketine yol açmamıştır. Zira Çöpler'de dolaşımdaki tek söylem olan maden yanlısı söylemde siyanürün zararlı olmadığı ve maden şirketinin ekonomik katkıları vurgulanmıştır. Yine siyanür kullanımı, madene yakınlık ve yabancı maden şirketinin söz konusu olduğu Kışladağ örneğinde

ise tüm bu özelliklerin yöre halkı için bir tehdit yaratacağını vurgulayan bir protesto söyleminin hâkim olması sonucunda direniş doğmuştur. Bu çalışmada yaptığımız gibi karşılaştırmalı analizler nesnel özellikler ile direniş ilişkisini daha açık bir biçimde anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Çalışmamızda ayrıca madenin yerleşim yerine yakın olduğu ölçüde direnişi arttıran bir rol oynadığını ortaya koyduk. Ancak bu etki yerleşim yerlerine yakın madenlerin direnişe yol açması gibi bir etkiden çok, hâlihazırda var olan bir protesto söylemini destekleme yönünde bir etkidir. Madene yakın mesafedeki yöre halkı, protesto söyleminde dikkat çekilen çevresel risklere maruz kaldığı oranda bu söylemi benimseme ve madene karşı harekete geçme eğilimindedir. Nitekim, herhangi bir protesto söyleminin inşa edilmediği Çöpler örneğinde madenin köylüleri yerinden etmesine ve taşınmalarına yol açmasına karşın madene karşı protesto doğmamıştır. Uzaklıkla bağlantılı ancak farklı bir etmen ise, araştırma sürecinde keşfettiğimiz ve literatür tarafından ihmal edilen topoğrafya etkisidir. Yeryüzü şekilleri yakın da olsa madeni görünmez kılabildiği gibi, Artvin'de olduğu gibi sürekli görünür de kılabilmektedir. İkinci durum madenin varoluşsal bir tehdit olarak nitelenmesine ve böylece direnişi arttırmaya neden olabilmektedir. Şekil 1'de yer alan proje özelliklerinden yanında soru işareti olan madenin cinsi, ocak türü ve tenörün (Conde & Le Billon, 2017) direnişle görünür bir bağıntı içinde olmadıkları tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, çalışmamız, maden projelerine karşı yerel halkın direnişinde ilgili projelerin özelliklerinin doğrudan etkili olduğunu iddia eden literatüre karşı bu özelliklerin direnişler üzerinde ancak maden yanlısı ve maden karşıtı blokların söylemleri dolayımıyla etkili olduğunu gösteren bir kuramsal çerçeve ortaya koyduk. Bu çerçeveyle ayrıca, iki bloğun söylemlerinin karşılıklı etkileşerek oluştuğunu vurguladık ve direnişin düzeyini de bu etkileşiminin bir çıktısı olarak tanımladık. Gelecekte yapılacak çalışmalarda yine karşılaştırmalı örnek olay analizi kullanılarak bu kuramsal çerçevenin kapsamı genişletilebilir. Örneğin yine literatürde vurgulanan yöre halkının mekân aidiyeti, ortak kimliği, ortak çıkarları, ortak eyleme geçebilme kapasitesi, bilgi toplamak için ağ kurabilme kapasitesi, siyasal eğilimi ve liderlik kapasitesi (Conde & Le Billon, 2017; Mannarini ve ark., 2009; Rowley & Moldoveanu, 2003; Shriver & Kennedy, 2005; Urkidi & Walter, 2011) gibi unsurların protesto söylemlerinin ve karşı söylemlerin inşasında nasıl bir rol oynadığı ve böylelikle direnişi nasıl etkilediği araştırılabilir. Ayrıca, bu çalışmada geliştirilen çerçevenin spesifik bazı unsurlarına odaklanılarak etkileşim sürecinin nasıl işlediği daha belirgin olarak ortaya koyulabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Bu çalışma Türkiye'de Altın Madenciliği Alanındaki Çatışmaların Örgütsel ve Toplumsal Hareket Teorileri Açısından İncelenmesi" başlıklı 109K403 sayılı 1001 araştırma projesi ile TUBİTAK tarafından desteklenmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.
Grant Support: This study was supported by TUBITAK with the research project 109K403 numbered 1001 titled "Examination of Conflicts in the Field of Gold Mining in Turkey in Terms of Organizational and Social Movement Theories".

Kaynakça/References

Akdemir, Ö. (2011). *Anadolu'nun 'altın'daki tehlike: Kışladağ'a ağıt*. Evrensel Basım Yayın.

Altın Madencileri Derneği. (2009). *Türkiye'de altın madenciliğini engellemeye yönelik asılsız iddialar ve gerçekler*. http://altinmadencileri.org.tr/wp-content/uploads/2015/07/asilsiz_iddialar_mail_sirali.pdf

Arellano-Yanguas, J. (2012). Mining and conflict in Peru: Sowing the minerals, reaping a hail of stones. In A. Bebbington (Eds.), S*ocial conflict, economic development, and extractive industry: Evidence from South America* (pp. 89–111). Routledge.

Arsel, M. (2005). The Bergama imbroglio. In F. Adaman & M. Arsel (Eds.), *Environmentalism in Turkey: Between democracy and development* (pp. 263– 292). Ashgate.

Bebbington, A., Hinojosa, L., Bebbington, D. H., Burneo, M. L., & Warnaars, Z. (2008). Contention and ambiguity: Mining and the possibilities of development. *Development and Change*, *39*(6), 887–914. https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2008.00517.x

Çoban, A. (2004). Community-based ecological resistance: The Bergama movement in Turkey. *Environmental Politics*, *13*(2), 438–460. https://doi.org/10.1080/0964401042000209658

Conde, M., & Le Billon, P. (2017). Why do some communities resist mining projects while others do not? *The Extractive Industries and Society*, *4*(3), 681–697. https://doi.org/10.1016/j.exis.2017.04.009

della Porta, D., & Andretta, M. (2002). Changing forms of environmentalism in Italy: The protest campaign against the high-speed railway system. *Mobilization*, *7*(1), 59–77.

della Porta, D., & Diani, M. (1999). *Social movements: An Introduction*.Blackwell.

della Porta, D., & Rucht, D. (2002). The dynamics of environmental campaigns. *Mobilization*, *7*(1), 1–14.

Eisenhardt, K. M. (1989). Building theories from case study research. *Academy of Management Review*, *14*(4), 532–550. https://doi.org/10.2307/258557

Eisenhardt K. M., & Graebner M. E. (2007). Theory building from cases: Opportunities and challenges. *Academy of Management Journal*, *50*(1), 25–32. https://doi.org/10.5465/amj.2007.24160888

Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. Tavistock.

Jenkins, H., & Yakovleva, N. (2006). Corporate social responsibility in the mining industry: Exploring trends in social and environmental disclosure. *Journal of Cleaner Production*, *14*(3–4), 271–284.

Laclau, E. (1990). *New reflections on the revolution of our time*.Verso.

Laclau, E. (2004). Glimpsing the future. In S. Crtichley, & O. Marchart (Eds.), *Laclau: A critical reader* (pp. 279–328). Routledge.

Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*.Verso.

Mannarini, T., Roccato, M., Fedi, A., & Rovere, A. (2009). Six factors fostering protest: Predicting participation in locally unwanted land uses movements. *Political Psychology*, *30*(6), 895–920.

Martinez Alier, J. (2003). *The environmentalism of the poor: A study of ecological conflicts and valuation*. Edward Elgar Publishing.

McAdam, D. (1982). *Political process and the development of black insurgency 1930-1970*. University of Chicago Press.

McAdam, D. (1996). Conceptual origins, current problems, future directions. In D. McAdam, J. McCarthy & M. Zald (Eds.), *Comparative perspectives on social movements* (pp. 23–40). Cambridge University Press.

Melucci, A. (1996). *Challenging codes: Collective action in the information age*. Cambridge University Press.

Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*(7th eds.). Pearson.

Öncü, A., & Koçan, G. (2001).Democratic citizenship movements in the context of multilayered governance: The case of the Bergama movement. *New Perspectives on Turkey*, *26*, 29–57.

Özen, H. (2009). Located locally, disseminated nationally: The Bergama struggle. *Environmental Politics, 18*(3), 408–423.

Özen, H., & Özen, Ş. (2011a). Interactions in and between strategic action fields: A comparative analysis of two environmental conflicts in the gold-mining field in Turkey. *Organization & Environment*, *24*(4), 343–363.

Özen, H., & Özen, Ş. (2011b). *Toplumsal hareket ve örgüt kuramları açısından Türkiye'de altın madenciliği alanındaki çatışmaların incelenmesi*. TÜBİTAK 1001 Projesi Raporu, SOBAG Proje No: 109K143.

Özen, H., & Özen, Ş. (2017). What makes locals protesters? A discursive analysis of two cases in gold-mining industry in Turkey. *World Development*, *90*, 256–268.

Özen, H., & Özen, Ş. (2018). What comes after repression? The hegemonic contestation in the gold-mining field in Turkey. *Geoforum*, *88*(1), 1–9.

Özen, Ş., & Özen, H. (2009). Peasants against MNCs and the state: The role of Bergama struggle in the institutional change of the gold mining field in Turkey. *Organization*, *16*(4), 547–573.

Rootes, C. (2007). Acting locally: The character contexts and significance of local environmental mobilisations. *Environmental Politics*, *16*(5), 722–741.

Rowley, T. J., & Moldoveanu, M. (2003). When will stakeholder groups act? An interest- and identity-based model of stakeholder group mobilization. *Academy Management Review*, *28*(2), 204–219.

Sakaryalı, M. (2011). *Kışladağ'dan mektup var.* Yeni İnsan Yayınevi.

Shriver, T. E., & Kennedy, D. K. (2005). Contested environmental hazards and conflict over relocation. *Rural Sociology*, *70*(4), 491–513.

Sharma, S., & Vredenburg, H. (1998). Proactive corporate environmental strategy and the development of competitively valuable organizational capabilities. *Strategic Management Journal*, *19*, 729–753.

Strauss, A., & Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory, procedures and techniques*. Sage.

Tarrow, S. (1998). *Power in movement: Social movement and contentious politics*. Cambridge University Press.

Tilly, C. (2004). *Social movements, 1768–2004.* Paradigm Publishers.

Urkidi, L., & Walter, M. (2011). Dimensions of environmental justice in anti-gold mining movements in Latin America. *Geoforum*, *42*(6), 683–695.

Yaşın, Z. T. (2019). Contextualizing the rise of environmental movements in Turkey: Two instances of anti-gold mining resistance. In O. İnal & E. Turhan (Eds.), Transforming socio-Natures in Turkey (pp. 137–216). Routledge.

Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. Sage.